

Gospodarske prilike u karlovačkom kotaru (1963.)

Nikola Perković,
Leksikografski zavod Miroslav Krleža
Frankopanska 26, 10 000 Zagreb
nikola.perkovic50@gmail.com

UDK: 94(497.529)“1963“
338(497.529)“1963“

Izvorni znanstveni članak / Original scientific paper

Primljeno / Received: 15. 10. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 26. 11. 2025.

Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koji je donesen 7. travnja 1963. i nazvan „Poveljom samoupravljanja“, imao je u cilju praktično realizirati marksističku koncepciju prema kojoj će se radnička klasa organizirati kao država. Iako se uvođenjem novog ustava nisu uspjele potaknuti dublje gospodarsko-političke promjene, vremensko razdoblje u kojemu se izrađivao bilo je karakteristično po sve većem broju javnih nastupa istaknutih intelektualaca, napose ekonomskih teoretičara, u kojima su kritički raspravljali o temeljnim društvenim problemima. Usporedno s ustavnim promjenama na saveznoj razini, u karlovačkom su kotaru otpočele pripreme za izradu novoga perspektivnog plana razvoja za razdoblje od 1964. do 1970. godine. Cilj ovog članka, napisanog na temelju neobjavljenoga arhivskog gradiva, novinskih članaka i relevantne historiografske literature, jest prikazati gospodarske prilike u karlovačkome kotaru u 1963. godini. Kroz analizu realizacije proizvodno-financijskih ciljeva određenih gospodarskih sektora i njima pripadajućih poduzeća, u radu se pojašnjava koliko je karlovačko gospodarstvo bilo uspješno u godini koja je prethodila početku provedbe spomenutog perspektivnog plana razvoja.

Ključne riječi: SFRJ; Ustav; 1963.; kotar Karlovac; gospodarstvo

Uvod

Početak 1960-ih u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ) završilo je desetljeće ekonomskog rasta. Zbog pomanjkanja sirovina, prevelike opterećenosti velikih investicija i deficita platne bilance došlo je do

pada proizvodne aktivnosti. Ne vodeći računa o produktivnosti, poduzeća su počela neracionalno dijeliti visoke osobne dohotke. U ovome je razdoblju gospodarstvo FNRJ postajalo sve više autarkično, to jest zatvaralo se pred vanjskom konkurencijom. Posljedica spomenutoga bila je gospodarska stagnacija koja je trajala tri godine. Za ilustraciju prethodne tvrdnje, navest ću da je stopa industrijske proizvodnje u FNRJ u 1959. sa 17,60% pala na 4,10% u 1961. godini.¹

Zbog sve značajnijih ekonomskih problema, Jugoslavija je započela s liberalizacijom društvenog sustava, napose u gospodarskoj sferi, koja je trebala rezultirati slobodnijom razmjenom misli, ideja i kretanjem stanovništva.²

Zato je 1961. pokrenuta devizna reforma, čiji je glavni cilj bio povećanje liberalizacije uvoza robe s ciljem poboljšanja administrativne regulacije i distribucije deviza. Istovremeno se željelo uvesti učinkovit nadzor nad kupnjom opreme i repromaterijala neophodnih za uspješno funkcioniranje jugoslavenskih poslovno-radnih organizacija. Reformom je tako bila predviđena institucionalizacija veće samostalnosti poduzeća, jer su im priznavana veća prava u raspodjeli dohotka. S obzirom da se država, barem deklarativno, izuzela iz procedure utvrđivanja plaća, tijela samoupravljanja dobila su mogućnost samostalno odlučivati o visini akumulacije, potrošnji i osobnim dohocima. Međutim, to je kao posljedicu imalo snažan trend povećanja plaća.³

Deviznom se reformom implementirao jedinstveni obračunski tečaj prema kojemu je 1 američki dolar vrijedio 750 dinara. Tim se potezom želio stvoriti okvir unutar kojega bi se realnije utvrđivali kriteriji za kalkulacije cijena jugoslavenskim proizvodima i uslugama, poštujući pritom promjene na svjetskom tržištu.⁴

Početak provedbe reforme obilježilo je pomanjkanje sirovina, opterećenost gospodarstva zbog velikih investicija te znatan deficit platne bilance. Najposlije je to rezultiralo velikim padom proizvodnje. U proljeće 1961. došlo je do prvoga masovnijeg otpuštanja zaposlenika od kraja Drugoga svjetskog rata. Reforma je stoga zaustavljena krajem 1961., nakon čega je Vlada FNRJ iznova uspostavila kontrolu nad investicijama, plaćama i trgovinskom djelatnošću.⁵

Unatoč tome što je tematika članka usmjerena na događaje iz gospodarske sfere na lokalnoj razini, važno je napomenuti da je određenom stupnju popuštanja političkog nadzor nad društvenim sustavom u Jugoslaviji pridonijelo i izglasavanje *Zakona o amnestiji* 1962. kojim je političkim disidentima omogućena legalizacija svoga statusa kao ekonomske emigracije.⁶

1 Zdenko RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga, 2006., 331.

2 Josip MIHALJEVIĆ, „Liberalizacija 1960-ih godina – podloga Hrvatskog proljeća“, u *Hrvatsko proljeće 1971.*, *Zbornik radova*, ur. Dubravka ORAIĆ TOLIĆ, Željko HOLJEVAC i Zorislav LUKIĆ, Zagreb: Matica hrvatska, 2023., 266.

3 RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 331.

4 Srđan SRDAR, „Ekonomika vanjske trgovine“, u *Ekonomika Jugoslavije II dio*, ur. Jakov Sirotković i Vladimir Stipetić, Zagreb: Informator, 1968., 375.

5 RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 331.

6 MIHALJEVIĆ, „Liberalizacija 1960-ih godina – podloga Hrvatskog proljeća“, 267.

U 1963. FNRJ bila je jedna od gospodarski najizoliranijih država u Europi. Iako su nakon Drugoga svjetskog rata započele gospodarski oporavak s približno jednakim stupnjem razvijenosti, Bugarska, Grčka, Japan, Rumunjska i Španjolska su, prema narodnom dohotku po stanovniku, pretekle Jugoslaviju do 1963. godine. U tome je razdoblju FNRJ po veličini narodnog dohotka po stanovniku bila razvijenija samo od Albanije, Portugala i Turske.⁷

Gospodarska je kriza rezultirala da su se u komunističkome vrhu FNRJ afirmirala dva politička centra, koja su na različite načine definirali društveno-ekonomsku stvarnost tadašnje države. S jedne strane, postojale su konzervativne snage koje su držale prevlast u partijskome aparatu, dok su reformisti bili dominantniji u idejno-teorijskom području te su zastupali veći stupanj samoupravljanja i decentralizacije.⁸ Potonji, čiji je predvodnik bio Edvard Kardelj, izradili su Ustav u 1963. na temelju kojega se trebala nastaviti razvijati teorija i praksa samoupravljanja. Taj je Ustav, koji je donesen 7. travnja 1963. i nazvan „Poveljom samoupravljanja“, trebao praktično ostvariti marksističku koncepciju prema kojoj će se „radnička klasa organizirati kao država“.⁹ Od općina do federacije, Ustavom su u skupštinsku strukturu uvedene institucije poput doma svih građana, saveznog vijeća, republičkog vijeća, doma zaposlenih u privredi, doma zaposlenih u kulturi i prosvjeti, doma zaposlenih u socijalno-zdravstvenim službama te organizacijsko-politički dom. Cilj ovog ustroja bio je da „samoupravna vijeća u skupštinama ne budu sastavljena od stalnih zastupnika, nego da skupštine komune u ta vijeća određuju delegate prema karakteru pitanja koja su na dnevnom redu“. Međutim, prema mišljenju akademika Dušana Bilandžića koje iznosi u knjizi *Hrvatska moderna povijest*, „od toga se odustalo da bi se sačuvala tradicija parlamentarizma“.¹⁰ Ipak, pozivom na ustavne odredbe nisu se mogle provoditi dublje ekonomsko-političke promjene. Također, prihvaćanjem ovog Ustava, država je promijenila naziv, tako da je FNRJ postala Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).

Sukladno ustavnim odredbama jugoslavenske su republike bile naglašenije izražene kao relevantni državno-pravni subjekti.¹¹ Produbio se tako duh demokratizacije, osobito s aspekta oblikovanja izbornog sustava, to jest načelnog dopuštanja mogućnosti višekandidatstva.¹² Također se *Ustavom*

7 RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 337.; Šime ĐODAN, *Hrvatsko pitanje 1918.-1990.*, Zagreb: Alfa, 1991., 64-65.

8 Ibid, 331.; Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden Marketing, 1999., 468-469.; Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije. Hrvatski pogled.*, Zagreb: Naklada Pavičić, 1998., 336.; Branko PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918-1988 godine*. Beograd: Nolit, 1995., 543.; Jože PIRJEVEC, *Jugoslavija 1918-1992-Nastanak, razvoj ter raspad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije.*, Koper: Založba Lipa, 1995., 247-249.; Jože PRINČIĆ, *Tuje naložbe v slovenskem gospodarstvu v času druge Jugoslavije (1945-1991)*, Ljubljana: Prispevki za novejšo zgodovino, 2002., 111.; Duško SEKULIĆ, „Društveno-ekonomske reforme u jugoslavenskom društvu s osvrtom na društva realnog socijalizma“, u *Teorija i praksa „realnog socijalizma“*. Rezultati uporednog istraživanja i polemike rasprave, ur. Zagorka Golubović - Filip Višnjić, Beograd: Centar za filozofiju i društvenu teoriju Instituta društvenih nauka, 1987., 97-117.

9 BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 468-469.

10 Ibid, 469.

11 RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*, 345-359.

12 Katarina SPEHNJAK, „Izbori u Hrvatskoj 1967. i 1969.“, *Časopis za suvremenu povijest* 30 (1998.): 322.

željela osigurati veća autonomija poslovno-radnih organizacija u odnosu na državna upravljačka tijela.¹³ Iako samo na deklarativnoj razini, *Ustav* je jamčio i veću slobodu medija, jer se naglašavala važnost slobodnijeg protoka informacija i veće uloge novinarstva u poticanju aktivnije javnosti. Usto je njime bila zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, pravo građana da budu informirani o radu i rezultatima svojih predstavničkih tijela, kao i obveza potonjih da o toj tematici informiraju javnost.¹⁴

S obzirom da je novim *Ustavom* sustav u kojem su glavne odluke donosili predstavnici republika i proizvođača zamijenjen delegatskim, odnosno konceptom neposrednoga radničkog odlučivanja, koji je, barem deklarativno, trebao biti provodjen u jedinicama teritorijalne samouprave te na radnim mjestima, u političkim tijelima SFRJ smatralo se da je definitivno realizirana prevlast klasnoga principa nad nacionalnim.¹⁵

Vremensko razdoblje u kojemu se izrađivao novi Ustav bio je karakterističan po sve većem broju javnih nastupa istaknutih intelektualaca, napose ekonomskih teoretičara, u kojima su kritički raspravljali o temeljnim društvenim problemima. Oni su se također svrstavali u dva spomenuta bloka, s tim da je središte kritike etatističko-centralističkog ekonomskog sustava nastalo u Zagrebu. No, reformatorske linije postojale su i u drugim republikama. Ključna osoba, koja je davala smjer „zagrebačkoj ekonomskoj školi“, bio je Vladimir Bakarić. On je u siječnju i ožujku 1963. objavio studije u kojima je zagovarao smjenu dotadašnjega ekonomskog sustava i inauguraciju zakona vrijednosti. Prema Bakariću, temeljni problem bio je centralistički sustav planiranja i investiranja, koji je rezultirao „čitavim nizom ekonomskih neravnomjernosti, čitavim nizom teškoća i čitavim nizom bezizlaznih situacija“.¹⁶ Dakle, razgradnja ekonomske etatističke strukture bila je osnova budućeg razvoja ekonomskog sustava u SFRJ.

Usporedno s ustavnim promjenama na saveznoj razini, u karlovačkom su kotaru otpočele pripreme za izradu novog perspektivnog plana razvoja za razdoblje od 1964. do 1970. godine. Njegovo polazište bili su rezultati koji su se na ovome prostoru ostvarivali u desetljeću prije početka njegova sastavljanja. Određeni ekonomski pokazatelji ukazivali su na to da se, bez obzira na znatnu proizvodnu aktivnost, karlovačko gospodarstvo suočavalo s brojnim nedostacima koji su bili determinirani „kompleksom subjektivnih i objektivnih problema“.¹⁷ Struktura raspodjele u razdoblju od sredine 1950-ih do početka 1960-ih, uz potrebu izgradnje teške industrije, dovela je karlovačko gospodarstvo u nepovoljan položaj. Od 40.000.000.000,00 dinara prihoda

13 Ante BATOVIĆ, „Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – Američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj (1964.-1966.)“, *Historijski zbornik* 63 (2010): 540.

14 Josip MIHALJEVIĆ, „Liberalizacija i razvoj medija u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih“, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja* 24 (2015.): 243.

15 Vedrana BARIČEVIĆ, „Ustavi socijalističke Jugoslavije i država sljednica: kontinuitet ili diskontinuitet u koncepciji ustavnog identiteta“, *Analitičko-politološko društvo: časopis za politologiju* 4 (2007.): 208.

16 MIHALJEVIĆ, „Liberalizacija i razvoj medija u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih“, 243.

17 „Tko zajednici daje – od nje i očekuje“, *Karlovački tjednik*, Karlovac, 24. listopada 1963., 3.

realiziranih u tome razdoblju, 80% pripalo je federaciji, republici i kotaru, dok je svega 20% prepušteno na raspolaganje općini i poduzećima. Posljedica toga bilo je ubrzano zastarijevanje i dotrajalost strojeva i osnovnih sredstava namijenjenih proizvodnoj djelatnosti. To je stanje onemogućavalo borbu radnih kolektiva za ostvarenje uspješnije produktivnosti rada i svođenja minimalne cijene koštanja proizvoda na minimum. Usto, opće stanje karlovačkog gospodarstva dodatno je pogoršavalo i „primitivno shvaćanje kadrovske politike“.¹⁸ Naime, prema službenim statističkim podacima, na stotine stručno osposobljenih radnika napustilo je Karlovac zbog neprofesionalnog radnog odnosa. Ta se problematika ponajprije odnosila na neadekvatno provođenje sustava nagrađivanja te, u velikoj mjeri, neriješenog stambenog pitanja radnika. Ovoj je tematici posebnu pozornost posvećivao u svojim javnim nastupima predsjednik karlovačke općinske skupštine, Josip Boljkovac.

„Kult rada u karlovačkoj industriji je zapostavljen. Princip nagrađivanja prema radu do sada još nije u potpunosti u većini slučajeva stekao pravo građanstva. Težnja za nekom uravnilovkom u osobnim primanjima, bez obzira na stručne sposobnosti i rad, vrlo se štetno odrazila u kadrovskoj politici. To najbolje ilustrira podatak da u nekim poduzećima ima blizu 50 posto neproduktivne radne snage.“¹⁹

Navedeni su problemi jasno ukazivali na nužnost realizacije kvalitativnog preokreta u novom sedmogodišnjem perspektivnom planu razvoja karlovačkog gospodarstva. Polazeći od takvog nepovoljnog stanja, kreatori toga plana inzistirali su da se do kraja 1960-ih ulaže u one sektore i poduzeća u okviru kojih se može ostvariti najveća rentabilnost. S tim u vezi, u prvim tezama plana preporučivalo se dodatno investiranje u proširenje proizvodnih kapaciteta *Karlovačke pivovare*. Stanje u metalnoj industriji trebalo je biti poboljšano izgradnjom nove ljevaonice. Uz pomoć federacije i komune, poduzeće *Jugoturbina* trebalo je, prema preliminarnim koncepcijama razvoja, do kraja 1970. povećati svoj bruto produkt za više od 100%. Pa ipak, jedan od najkrupnijih industrijskih objekata, koji se od 1964. do 1970. trebao izgraditi, bila je nova tvornica celuloze, o čijoj su opravdanosti odabira lokacije djelovanja trebala odlučiti republička tijela vlasti.

Važno je napomenuti da se u novom sedmogodišnjem perspektivnom planu razvoja velika pozornost posvećivala školovanju i dovođenju novih stručnih kadrova, čija je osposobljenost trebala biti usklađena sa stvarnim razvojnim potrebama industrije.

Međutim, najveći naglasak u planu razvoja bio je stavljen na rast i razvoj poljoprivrednog sektora. Analize političkih tijela u karlovačkom kotaru jasno su ukazivale na to da „režim voda, struktura tla, raspoloženje inokosnih poljoprivrednih proizvođača za kooperaciju sa zadrugama i drugi uvjeti

18 Ibid.

19 Ibid.

pružaju široke mogućnosti za razvoj poljoprivrede“.²⁰ Kooperacija zadruga s poljoprivrednim proizvođačima trebala se osigurati na svim područjima ove djelatnosti. Ta je politika trebala rezultirati ubrzanim razvojem stočarstva i peradarstva na području karlovačkog kotara. Jedno od najuspješnijih poduzeća, koje se na analiziranom području bavilo kupoprodajom poljoprivrednih proizvoda, bilo je *Agropromet*. U okviru ovoga poduzeća prednacrtom plana bila je predviđena izgradnja nove hladnjače i mljekare. Time je ovo poduzeće trebalo unaprijediti preradu jaja, što je trebalo rezultirati financijskom dobiti u iznosu od 1.000.000.000,00 dinara.²¹

Izneseni projekti trebali su u znatnoj mjeri omogućiti poboljšanje životnog standarda, kako gradskog, tako i seoskog stanovništva. Osim toga, ovim se politikama željelo spriječiti masovne migracije ljudi sa sela u grad, kao i odlaske izvan SFRJ. Podizanjem poljoprivrede na višu kvalitativnu razinu, politička tijela vlasti u karlovačkom kotaru pretendirala su poboljšati učinkovitost opskrbe gradskog stanovništva prehrambenim proizvodima te povećati kupovnu moć poljoprivrednih proizvođača za industrijsku robu.²²

Tema ovog članka, napisanog na temelju neobjavljenoga arhivskog gradiva, pronađenoga u fondovima Vijeća proizvođača Narodnog odbora općine Karlovac i Privredne komore karlovačkog kotara, zatim članaka onodobnoga lokalnog tiska i relevantne historiografske literature, gospodarske su prilike karlovačkog kotara u 1963., odnosno u razdoblju ustavnih promjena u SFRJ. Bez obzira na iznesene probleme i nedostatke koji su bili prisutni, ne samo na području karlovačkog kotara, već i u ostalim dijelovima SFRJ, autor je smatrao relevantnim prikazati ovu tematiku ponajprije zbog činjenice da je na tome teritoriju, prema službenim podacima, sredinom 1960-ih radilo ukupno pedeset i jedno industrijsko poduzeće²³, što je ovo područje pozicioniralo među gospodarski najaktivnije u SFRJ.

Koristeći se kvantitativnim i interpretativno-deskriptivnim metodama, autor u članku rekonstruira planove gospodarskog razvoja grada i kotara Karlovac, tamošnju industrijsku proizvodnju i robni promet, kretanja u trgovinskoj djelatnosti, financijsko poslovanje poduzeća te prilike u poljoprivrednom sektoru kao jednom od najvažnijih gospodarskih grana, čija je cjelokupna aktivnost bila usmjerena na pravovremenu opskrbu stanovništva živežnim namirnicama. Na temelju analize prilika u spomenutim sektorima, zadaća je rada pojasniti koliko je bilo uspješno gospodarstvo u karlovačkom kotaru u godini koja je prethodila početku provedbe novoga perspektivnog plana razvoja za razdoblje od 1964. do 1970. godine.

20 Ibid.

21 Ibid.

22 Ibid.

23 Državni arhiv u Karlovcu (dalje: HR-DAKA), *Privredna komora kotara Karlovac* (dalje: PKKK), kutija 6, br. 01-65-1/1966., 1.

Plan gospodarskog razvoja Karlovca u 1963. godini

Početak prosinca 1962. u okviru Narodnog odbora općine (NOO) Karlovac formiran je Odbor za društveni plan koji je imao zadaću pripremiti osnovne teze gospodarskog razvoja u 1963. godini. Te su se teze temeljile na smjernicama sveukupnog plana razvoja FNRJ, koje su definirane na IV. Plenumu Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (CK KPJ). Prema analizama provedenim unutar priprema za izradu društvenog plana u radnim, društvenim i političkim organizacijama te općinskim upravnim tijelima, ukazivalo se na postojanje potrebe i mogućnosti da se društveni bruto proizvod na području karlovačke općine u 1963. poveća za 11% u odnosu na prethodnu godinu. To se povećanje zasnivalo na uspješno provedenim rekonstrukcijama u industrijskim poduzećima, jačanju gospodarske aktivnosti u 1962., povećanim mogućnostima izvoza, boljoj opskrbljenosti domaćim i uvoznim reprodukcijama materijalom, elastičnijoj kreditnoj politici i pravilnijoj orijentaciji proizvođača prema potrebama potrošača. Nadalje je prijedlog društvenog plana pretpostavljao da će se usavršavanjem gospodarskog sustava poboljšati uvjeti privređivanja, ponajprije poticanjem neposrednih proizvođača na učinkovitije gospodarenje i štednju, što je trebalo osigurati povećanje produktivnosti rada. Prema planu, narodni dohodak i društveni proizvod trebali su ostvariti veće stope rasta od spomenutoga bruto proizvoda. Naime, u 1963. društveni proizvod trebao je biti veći za 20%, a narodni dohodak za 19% u odnosu na 1962. godinu.²⁴

U sektoru industrije na području karlovačke općine u 1963. bio je predviđen porast proizvodnje od 12% u odnosu na ostvarenje u prethodnoj godini. U karlovačkoj je komuni industrijska proizvodnja sudjelovala sa 65% u ostvarenju cjelokupnoga bruto proizvoda. Prema tome, kretanja u industriji određivala su dinamiku gospodarskog razvoja općine.²⁵

Spomenuti porast industrijske proizvodnje temeljio se na proširenim kapacitetima u 1962., intenzivnijem korištenju postojećih mogućnosti te većoj produktivnosti rada. Da bi se ostvario postavljeni plan, poduzeća su trebala koristiti sve mogućnosti suradnje i udruživanja, ne samo na prostoru općine, već i u širim okvirima republike i federacije. Unatoč predviđenom povećanju proizvodnje, broj zaposlenih u industrijskom sektoru trebao se, zahvaljujući mehanizaciji i automatizaciji rada, povećati za svega 2,60%.²⁶ Takav odnos između povećanja industrijske proizvodnje i bruto proizvoda, s jedne strane, te broja zaposlenih, s druge strane, trebao je omogućiti, mjereno društvenim bruto proizvodom, povećanje produktivnosti za oko 8,30%. Imajući u vidu rezultate izvozne aktivnosti u drugoj polovici 1962., u razdoblju obuhvaćenom naslovom ovog članka bio je predviđen izvoz industrijskih proizvoda u iznosu

24 HR-DAKA, *Narodni odbor općine Karlovac* (dalje: *NOOK*), knjiga 63., 31.

25 Ibid.

26 Ibid, 32.

od 7.330.000,00 dinara. Taj je iznos predstavljao povećanje od 23%.²⁷ Ovakvo povećanje bilo je planirano i u kontekstu ulaganja znatnih dugoročnih investicijskih sredstava u izgradnju novih industrijskih poduzeća. Naime, do kraja 1963. u Karlovcu je bila planirana izgradnja nove ljevaonice, tvornice polukemijske celuloze i omotnog papira, potpuna rekonstrukcija proizvodnih pogona tvornice *Kordun*, proširenje *Karlovačke pivovare*, dogradnja pogona za proizvodnju alata i jedaćeg pribora te pokretanje nove mljekare. Uz povećanje izvoza i smanjenje uvoza, ove su investicije imale u cilju bolje iskorištavanje sirovina i materijala, smanjenje deficitarnosti pojedinih industrijskih proizvoda, zapošljavanje većeg broja radnika te povećanje bruto proizvoda i narodnog dohotka.²⁸

U poljoprivrednoj je proizvodnji u 1963. bilo predviđeno povećanje od 18%, pri čemu se proizvodnja na društvenim gospodarstvima trebala povećati za 30%, a kod individualnih proizvođača za 15%. Da bi se postigli ti ciljevi, općinska su tijela vlasti morala riješiti niz slabosti u poljoprivrednome sektoru i omogućiti provođenje mjera za organizacijsko sređivanje poljoprivrednih društvenih gospodarstava. S tim u vezi, u društvenu se poljoprivredu na području karlovačke općine u 1963. planiralo investirati znatno veća financijska sredstva u odnosu na prethodne godine. Također, elektrifikacijom Poljoprivrednog dobra (PD) Orlovac u Rečici i Šišljaviću trebala se omogućiti učinkovitija mehanizacija pojedinih procesa poljoprivredne proizvodnje. Kreditima iz stambenog fonda planirana je izgradnja stanova za poljoprivredne stručnjake i sezonske radnike. Time bi se postiglo poboljšanje kvalifikacijske strukture radnika zaposlenih na društvenim gospodarstvima i smanjila fluktuacija radne snage. Usitnjenost poljoprivrednih zadruga onemogućavala je intenzivniju kooperaciju s individualnim poljoprivrednim proizvođačima, pa je zbog toga bilo planirano spajanje manjih zadruga i „oslobađanje“ zadružnih organizacija od nepoljoprivredne proizvodnje. Ujedinjene poljoprivredne zadruge trebale su, uz najrazličitije oblike kooperacije s individualnim proizvođačima, osnivati vlastite ekonomije i stočne farme te se „u većoj mjeri angažirati na prihvaćanju i obradi zemljišta koje napuštaju individualni vlasnici“.²⁹

Građevinski sektor imao je važnu ulogu u stvaranju preduvjeta za uspješan rad drugih gospodarskih djelatnosti. U tome se sektoru u 1963. predviđalo povećanje bruto proizvoda za 25%. U cilju realizacije ovih planova te potpunog zapošljavanja postojećih kapaciteta i povećanja stupnja mehaniziranosti u građevinskim poduzećima bilo je potrebno, prema općinskim komunističkim vlastima, „sa više smjelosti primjenjivati suvremene metode građenja, orijentirati se na montažni način građenja i primjenu lakih građevinskih materijala i novih tehnoloških postupaka“. Usto, partijska su tijela zahtijevala „što užu suradnju sa građevinskim zanatstvom i ispitivanje

27 Ibid.

28 Ibid, 35.

29 Ibid, 32.

mogućnosti integracije ili drugih oblika udruživanja u toj privrednoj grani“.³⁰

Ukupni promet trgovine na malo u karlovačkoj općini bio je planiran u iznosu od 10.500.000,00 dinara, što je predstavljalo nominalno povećanje od oko 11% u odnosu na 1962. godinu. Ovo se povećanje planiralo na osnovi predviđenog porasta novčanih sredstava za osobnu potrošnju i materijalne rashode opće potrošnje, kao i na povećanju proizvodnje industrijskih proizvoda za široku potrošnju te uspješnijoj poljoprivrednoj proizvodnji. O izloženoj problematici u zapisniku sjednice Vijeća proizvođača Narodnog odbora općine Karlovac od 27. veljače 1963. stoji:

„Porast prometa u trgovini na malo mogao bi se i osjetno povećati uz bolju opskrbljenost trgovinske mreže, veću propusnu moć prodajnog prostora, te vezivanje stanovništva sa širokog gravitacionog područja na potrošnju u gradu. Osobitu pažnju trebati će posvetiti opskrbi građana poljoprivrednim proizvodima naročito voćem i povrćem, a dugoročnijim ugovaranjem i korištenjem fondova rizika stabilizirati cijene na tržištu.“³¹

U razdoblju ustavnih promjena u SFRJ, karlovačke lokalne vlasti veliku su pozornost posvećivale razvoju turizma i ugostiteljstva. Predviđeni porast realne osobne potrošnje, domaćeg i inozemnog turističkog prometa te proširenje ugostiteljskih kapaciteta trebalo je omogućiti povećanje opsega ugostiteljskih usluga za 13%. U cilju ostvarenja ovih rezultata, do kraja 1963. bilo je potrebno dovršiti izgradnju hotela na Korani, urediti samoposlužni restoran društvene prehrane na Baniji te proširiti kapacitete ugostiteljskih objekata u vanjskim područjima općine. Radi podizanja kulturne usluge na višu razinu, početkom 1963. započela je opsežna inicijativa komunističkih vlasti, kojoj je cilj bio poboljšanje izobrazbe ugostiteljskih kadrova.³²

Sa stajališta rekreacije radnika i pružanja dobre usluge domaćim i stranim posjetiocima, razvoj turizma imao je posebnu ulogu i mjesto u cjelokupnom gospodarskom razvoju karlovačke komune. Ako se uzme u obzir njegov povoljan geostrateški položaj, arhitektura, zelene površine i bogata kulturna tradicija, Karlovac je u SFRJ imao iznimno povoljne preduvjete za uspješan razvoj turizma. Zbog toga je, prema mišljenju političkih tijela Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), „potrebno samo više smišljenog organizacionog rada i koordinacije privrednih, društvenih i političkih faktora, pa da turizam u gradu pored rekreacione funkcije postane i značajna privredna grana u ekonomici komune“.³³

U uslužnom zanatstvu u Karlovcu postojao je vidljiv nesklad između rastućih potreba stanovništva i postojećih proizvodnih kapaciteta. Unatoč

30 Ibid, 33.

31 Ibid, 33-34.

32 Ibid, 34.

33 Ibid, 34.

tomu, opseg uslužne zanatske djelatnosti trebao se u 1963. povećati za 3% u odnosu na prethodnu godinu. Uz neadekvatne proizvodne kapacitete, postojao je čitav niz drugih problema koji su onemogućavali uspješan razvoj zanatstva. To se ponajprije odnosilo na slabu opskrbljenost zanatskih radionica suvremenim strojevima i alatima. Usto, kvalificirana radna snaga izbjegavala je zapošljavanje u sektoru zanatstva, jer „nekako vide bolju perspektivu u industrijskoj proizvodnji“. Iako je njihovo poslovanje, u prvom redu, bilo zamišljeno u okviru pružanja usluga stanovništvu, zanatske gospodarske organizacije nastojale su se preorijentirati na proizvodno zanatstvo i serijsku proizvodnju, jer im je to omogućavalo rentabilnije poslovanje. Što se tiče privatnog zanatstva, ono je bilo u opadanju, prvenstveno zbog starosne strukture privatnih zanatlija, odnosno zapošljavanja mlađih kadrova u društvenome sektoru.³⁴

Ako se usporede vrijednosti narodnog dohotka u karlovačkoj komuni u razdoblju od 1961. do 1962., vidljivo je da je on imao znatan porast, kako u apsolutnom iznosu, tako i po glavi stanovnika. Naime, u 1961. narodni dohodak bio je u visini od 197.113,00 dinara, dok je u narednoj godini porastao na 220.091,00 dinara. Društvenim planom za 1963. narodni je dohodak bio planiran u iznosu od 253.373,00 dinara, što je predstavljalo povećanje od 16% u apsolutnom iznosu te 15,10% po glavi stanovnika u odnosu na 1962. godinu.³⁵

Kretanje narodnog dohotka bilo je neposredno povezano sa strukturom stanovništva, zaposlenošću i produktivnošću rada u gospodarstvu. Karlovačka je komuna bila karakteristična po brzom promjeni socijalno-ekonomske strukture stanovništva i emigracijama nedovoljno iskorištene radne snage iz poljoprivrede u industriju i druge nepoljoprivredne djelatnosti. S tim u vezi, poseban problem predstavljalo je doseljavanje seoskog stanovništva u grad, koji je prouzročio pritisak na stambeni fond. Provedene rekonstrukcije i težnja ekonomskih jedinica za boljim iskorištenjem raspoloživih kapaciteta, kao i racionalnija raspodjela radnih mjesta u djelatnostima izvan gospodarstva usporili su mogućnost zapošljavanje nove radne snage. Zbog toga je u 1963. bilo predviđeno povećanje zaposlenih u gospodarstvu za 3,60%, te rast od 1,70% u negospodarskim djelatnostima. Na taj je način planirano ukupno povećanje zaposlenih u karlovačkoj komuni od 3,40% u odnosu na 1962. godinu.³⁶

Uvođenje suvremenih oblika u proces proizvodnje, s primjenom automatizacije, zahtijevao je manji broj radne snage, ali s većom stručnošću i specijalizacijom. Ako se analizira kvalificiranost radne snage u promatranome razdoblju, vidljivo je da se povećao udio visokokvalificiranih i kvalificiranih radnika, kao i službenika s visokom i srednjom stručnom spremom, dok je pao broj polukvalificiranih i nekvalificiranih radnika, to jest službenika s nižom

34 Ibid.

35 Ibid, 36.

36 Ibid.

stručnom spremom i pomoćnih službenika. Uspoređujući odnos društvenog proizvoda i broja zaposlenih u 1962., produktivnost rada iskazana visinom društvenog proizvoda po jednom radniku trebala se povećati za 7,60% u 1963. godini.³⁷ Ovaj je planirani porast postavio pred gospodarske organizacije krupne zadatke u pogledu daljnje modernizacije opreme i tehnološkog procesa. Zato su tijela radničkog samoupravljanja trebala usmjeriti posebnu pozornost učinkovitijoj raspodjeli u radu. Dakle, unapređenje raspodjele osobnih dohodaka predstavljao je jedan od najvažnijih zadataka za svaki radni kolektiv, jer se on neposredno odražavao na povećanje materijalne zainteresiranosti neposrednih proizvođača, a time i na kretanje proizvodnosti rada.³⁸

U skladu s predviđenim povećanjem proizvodnje i produktivnosti rada, planiralo se i povećanje realne osobne potrošnje i društvenog standarda. Procjenjivalo se da će na području karlovačke komune ukupni nominalni osobni dohoci porasti za 10,50%, dok je nominalno povećanje prosječnih osobnih dohodaka u društvenome sektoru trebalo dosegnuti rast od 7%.³⁹

Ekonomski instrumentarij društvenog plana nije predviđao veće gospodarske neuravnoteženosti, pa se zbog toga, kao i u prethodnim godinama, zadržala kamata od 1% na poslovni fond komunalnih gospodarskih organizacija i institucija uslužnog zanatstva. Važna novost u društvenome planu gospodarskog razvoja karlovačke komune bio je da je doprinos iz dohotka, koji su plaćale komunalne gospodarske organizacije, postao prihod fonda za komunalnu izgradnju. S obzirom na potrebu osiguranja priljeva sredstava zajedničkih rezervi gospodarskih organizacija, društvenim se planom težilo ta sredstva formirati od doprinosa koji su iznosili 5% od ostvarenog čistog prihoda umanjenog za iznos isplaćenih osobnih dohodaka, odnosno za iznos koji se obvezno izdvajao u rezervne fondove gospodarskih organizacija.⁴⁰

Sveukupno gledajući, plan gospodarskog razvoja karlovačke komune bio je usklađen s planovima republike i federacije. Ciljevi su, uglavnom, bili usmjereni na ubrzanje dinamike proizvodnje u svim gospodarskim sektorima, napose u industriji, te povećanje produktivnosti rada i usklađivanje porasta osobnih dohodaka u gospodarstvu s tempom povećanja produktivnosti rada. Riječju, razvoj gospodarstva i povećanje produktivnosti rada trebalo je pridonijeti rastu društvenog i osobnog standarda kao osnovnih preduvjeta daljnjeg razvitka materijalnih snaga društva u cjelini.⁴¹

Društveni plan razvoja karlovačke komune u 1963. bio je neposredno povezan s planiranim proračunom, čiji su ukupni prihodi i rashodi bili predviđeni u iznosu od 1.453.189.000,00 dinara. Način raspodjele proračunskih prihoda između političko-teritorijalnih jedinica bio je uvjetovan promjenom administrativno-teritorijalne podjele i stečenim iskustvom

37 Ibid.

38 Ibid.

39 Ibid, 37.

40 Ibid.

41 Ibid, 37.

iz prethodnih razdoblja. Temeljna kritika dotadašnjeg sustava raspodjele odnosila se na nejednaki početni položaj pojedinih političko-teritorijalnih jedinica, to jest na slabiji status industrijski nerazvijenih komuna. Prema novoj raspodjeli, prelijevanje sredstava provodilo se, ne na nivou kotara, već na razini federacije, pa su na toj osnovi utvrđeni kriteriji u okviru kojih se osiguravala minimalna proračunska potrošnja. U 1963. udio federacije u zajedničkim prihodima povećao se za 2%, odnosno s 10% na 12%.⁴² Isto tako, nova je podjela uvjetovala prenošenje niza funkcija s kotara na općine. Na taj su se način osigurala sredstva iz zajedničkih prihoda za financiranje rashoda državne uprave, pa je zato udio kotara smanjen s 29,20% na 9,40%. Udio republike povećan je s 25,80% na 35,60%, jer je Federacija prenijela na republiku obvezu plaćanja regresa na ugljen, financiranje lučkih kapetanija te geoloških radova i investicija u vodoprivredi. Upravo zbog prenošenja funkcija na općine, povećan je i njezin udio s 35% na 43%.⁴³

Industrijska proizvodnja i trgovinski robni promet u karlovačkome kotaru u prvoj polovici 1963. godine

Karlovačka je industrija u prvoj polovici 1963. ostvarila porast proizvodnje od 4,30% u odnosu na isto razdoblje u 1962. godini. Ako se analiziraju statistički podaci u razdoblju od siječnja do travnja 1963., vidljivo je da stopa rasta industrijske proizvodnje u karlovačkome kotaru bila na razini od 9,40%, što je znatno manje od prosjeka SR Hrvatske, gdje je stopa rasta iznosila 14,20%.⁴⁴

Najveća zaostajanja u pogledu realizacije postavljenih proizvodno-financijskih ciljeva ostvarena su u industriji nemetala, kemijskoj industriji, elektroindustriji, industriji građevinskog materijala te grafičkoj i drvnoj industriji. Iznadprosječni stupanj proizvodnje ostvaren je u tekstilnoj industriji, dok se industrija kože i obuće zadržala u planiranim okvirima.

U okviru metalne industrije najveće je probleme imalo poduzeće *Jugoturbina*. Glavni uzrok lošim poslovnim rezultatima ovog poduzeća bio je neupotrebljivost pomoćnih dijelova, ponajprije „odljevcu uslijed visokog procenta škartiranja, tako da su u nemogućnosti udovoljavati postavljenim rokovima“.⁴⁵ U ovoj su grani velika zaostajanja u realizaciji planova imala i poduzeća *Marko Orešković* iz Ličkog Osika i *Jugorapid* iz Ogulina.⁴⁶

Bez obzira na slabe poslovne rezultate, u ožujku 1963. u okviru poduzeća *Marko Orešković* u Ličkom Osiku pokrenuta je tvornica za proizvodnju čeličnih radijatora. Zahvaljujući poluautomatiziranoj proizvodnji, ova je

42 Ibid, 39.

43 Ibid.

44 HR-DAKA, *PKKK*, kutija 2, br. 03-2-3/63., 22.

45 Ibid.

46 Ibid.

tvornica zapošljavala samo 30 radnika, a imala je kapacitet proizvodnje 5 000 tona radijatora godišnje, čija je ukupna vrijednost dosegala 6.000.000.000,00 dinara. Cjelokupne investicije za nabavu strojeva u ovome industrijskom pogonu iznosile su 500.000.000,00 dinara te su, uglavnom, financirane novčanim sredstvima iz Francuske i Njemačke. Čelični radijatori, koji su se proizvodili u Ličkom Osiku, bili su namijenjeni potrebama građevinarstva i industriji električnih transformatora. U ovaj je pogon, prema tvrdnjama sekretara kotarskog komiteta SK Milana Rukavine Šaina, do 1965. bilo u planu investirati 1.400.000.000,00 dinara. Na temelju tih investicija, vrijednost proizvodnje trebala je na kraju 1965. dosegati iznos od 3.700.000.000,00 dinara.⁴⁷

U lipnju 1963. potpisan je ugovor između predsjednika Općinske skupštine u Slunju i *Radioindustrije Zagreb* o pokretanju nove tvornice televizora, koja je s radom trebala započeti 1. rujna iste godine. Do tog trenutka, u komunističkoj Jugoslaviji postojala su samo dva poduzeća za proizvodnju televizora, odnosno *Radioindustrija Zagreb* i *RR-zavodi* u Nišu. Prema njihovom sporazumu, *RR-zavodi* u Nišu godišnje su trebali proizvoditi 200 000, a *Radioindustrija Zagreb* 100 000 televizora. Međutim, da bi udovoljila tim zahtjevima, *Radioindustrija Zagreb* trebala je provesti proširenje proizvodnih kapaciteta. Ti su se zadaci, ispostavilo se, pokazali preteškim za *Radioindustriju Zagreb*. Zato je pronađeno kompromisno rješenje o premještanju proizvodnih pogona iz Zagreba u Slunj. Zagrebačka je *Radioindustrija* imala u planu investirati 800.000.000,00 dinara u osnovna sredstva slunjske tvornice, dok se ostatak sredstava trebao nabaviti putem odobrenih kredita za nabavu tekstilne opreme te od novca dobivenog prodajom postojećih tekstilnih strojeva. Prema tome, ukupna vrijednost osnovnih sredstava nove tvornice trebala je iznositi 4.500.000.000,00 dinara. Također, bilo je u planu zapošljavanje oko 1 000 novih radnika. Partijska tijela vlasti predviđala su da će ova tvornica u 1964. proizvesti ukupno 60 000 televizijskih prijemnika, dok je za 1965. taj plan bio još optimističniji, te je procjenjivao proizvodnju od 100 000 televizora. Ako se uzmu u obzir predviđanja komunističkih vlasti da bi se prosječna cijena jednoga televizijskog prijemnika trebala kretati u iznosu od oko 150.000,00 dinara, tada bi ukupni bruto produkt slunjske tvornice televizora iznosio oko 15.000.000.000,00 dinara.⁴⁸

Kao što je već spomenuto, slabe rezultate ostvarivala su poduzeća iz sektora građevinske i drvene industrije. Na njihove rezultate ponajprije su utjecale vremenske neprilike te velika fluktuacija radne snage uzrokovana niskim osobnim dohocima.⁴⁹

Jedino poduzeće iz sektora prehrambene industrije koje ostvarilo solidne rezultate u prvoj polovici 1963. bio je Žitni fond. Ono je u spomenutom razdoblju realiziralo 44,70% proizvodno-financijskih planova u odnosu na

47 „U Ličkom Osiku puštena u pogon Tvornica radijatora“, *Karlovački tjednik*, Karlovac, 14.ožujka 1963., 1.

48 „Nova tvornica u jesen započinje rad. Televizori u Slunju“, *Karlovački tjednik*, Karlovac, 20.lipnja 1963., 2.

49 HR-DAKA, PKKK, kutija 2, br. 03-2-3/63., 22.

ukupno planirane vrijednosti.⁵⁰ U tablici 1 prikazano je kretanje industrijske proizvodnje u karlovačkome kotaru u prvoj polovici 1963. godine.

Industrijska grana	Index 1963./1962.	% provedbe plana
Elektroindustrija	146,00	20,40
Industrija kože i obuće	124,60	40,20
Industrija građevinskog materijala	118,00	227,20
Tekstilna industrija	112,80	43,40
Kemijska industrija	112,30	14,30
Drvena industrija	108,10	38,60
Grafička industrija	102,40	25,60
Prehrambena industrija	102,00	33,40
Industrija nemetala	94,40	24,90
Metalna industrija	90,00	33,80
Elektroenergija	76,70	48,20
Ukupno	107,94	50

Tablica 1. Kretanje industrijske proizvodnje u karlovačkome kotaru u prvoj polovici 1963. godine (u postocima)⁵¹

Ako se analiziraju statistički podaci iz prethodnoga tabelarnog prikaza, vidljivo je da su najveći porasti proizvodnje u prvoj polovici 1963. u odnosu na isto razdoblje u 1962. ostvareni u sektorima elektroindustrije, industrije kože i obuće, industriji građevinskog materijala te tekstilnoj, kemijskoj i drvnoj industriji. No, izuzev industrije građevinskog materijala, nijedan od spomenutih sektora nije bio blizu ostvarenja postavljenih polugodišnjih proizvodnih planova. S druge strane, najmanji rast proizvodnje zabilježen je granama elektroenergije, te metalne i industrije nemetala. Sveukupno gledajući, u prvoj polovici 1963. u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini ostvaren je porast industrijske proizvodnje od 4,30%. Taj je rast, pak, bio dovoljan da uspješnost provedbe polugodišnjeg plana bude na zanemarivoj razini od 50%.

Trgovinski robni promet na malo u karlovačkome kotaru u prvoj polovici 1963. ostvaren je u iznosu od 11.312.569.000,00 dinara, što je za 1.330.684.000,00 dinara više u odnosu na isto razdoblje prethodne godine.⁵²

⁵⁰ Ibid, 22-23.

⁵¹ HR-DAKA, P_{KKK}, kutija 2, br. 03-2-3/63., 23.

⁵² HR-DAKA, P_{KKK}, kutija 13, br. 03-2-3/63., 1.

U tablici 2 prikazana je struktura udjela u ukupnom maloprodajnom prometu u karlovačkome kotaru u prvoj polovici 1963. godine.

Vrsta organizacije	1962.	1963.
Trgovinske organizacije	67,60	68,70
Zadružne organizacije	17,40	15,70
Proizvodne i ostale organizacije	14,70	15,40
Privatni sektor	0,30	0,20

Tablica 2. Struktura udjela u ukupnom maloprodajnom prometu u karlovačkome kotaru u prvoj polovici 1963. godine (u postocima)⁵³

Najveće povećanje udjela u ukupnom maloprodajnom prometu bilo je prisutno kod trgovinskih poduzeća. To je povećanje razumljivo, s obzirom na prijelaz velikog broja zadružnih prodavaonica u sastav trgovinskih poduzeća. Analogno tome, smanjio se udio zadružnog sektora u ukupnome prometu. Međutim, bez obzira na to smanjenje, promet u zadružnome sektoru ostvaren je sa 102,00%.⁵⁴ Također, porastao je i udio prodavaonica proizvodno-industrijskih i netrgovinskih organizacija u ukupnome maloprodajnom prometu, što je rezultat otvaranja nekoliko novih prodavaonica. Budući da su te prodavaonice bile smještene u gradovima, njihova funkcija opskrbe širokog kruga potrošača je daleko manje značajna u odnosu na njihov udio u ukupnome prometu. Uz povećanje kupovnih fondova i solidne opće prilike na tržištu, ovakav porast robnog prometa na malo omogućila je i uspješna integracija trgovinske mreže na području općine.⁵⁵

Trgovinski promet na veliko u prvoj polovici 1963. ostvaren je u iznosu od 5.240.135.000,00 dinara, što je povećanje od 879.814.000,00 dinara u odnosu na isto razdoblje u 1962. godini.⁵⁶ Budući da se opskrba maloprodajnih trgovinskih organizacija putem veletrgovine nije povećala, rezultati veletrgovačkog prometa su od partijskih vlasti okarakterizirani pozitivnim. Najveći problem u svakodnevnome poslovanju veletrgovinskih organizacija predstavljao je preveliki opseg nerentabilnih zaliha. One su u prvoj polovici 1963., u odnosu na isto razdoblje prethodne godine, narasle za 277.216.000,00 dinara ili 7,80%.⁵⁷ U tablici 3 prikazano je kretanje zaliha u trgovinskim organizacijama na veliko u razdoblju od prvoga do drugog kvartala 1963. godine.

53 Ibid.

54 Ibid.

55 Ibid.

56 Ibid, 2.

57 Ibid.

Vrsta organizacije	30. ožujka 1963.	30. lipnja 1963.	Index
Trgovinska poduzeća	2.444.632,00	2.438.326,00	99,70
Proizvođačke organizacije	839.953,00	851.945,00	101,40
Zadružne organizacije	467.357,00	522.867,00	111,90
Ukupno	3.751.942,00	3.813.138,00	104,33

Tablica 3. Kretanje zaliha u trgovinskim organizacijama na veliko u razdoblju od prvoga do drugog kvartala 1963. godine (u dinarima i postocima)⁵⁸

Najveći porast zaliha od 31. ožujka do 30. lipnja 1963. u odnosu na razdoblje od 1. siječnja do 30. ožujka iste godine bio je prisutan kod zadružnih organizacija, dok je ta mikroekonomska varijabla u trgovinskim poduzećima i proizvođačkim organizacijama bila na približno sličnim razinama, odnosno blizu planiranih polugodišnjih iznosa.

U tablicama 4 i 5 prikazani su ostvareni promet te stanje ukupnih zaliha u trgovini na malo i veliko na području karlovačkog kotara prema općinama u prvoj polovici 1963. godine.

58 Ibid.

Općina	Robni promet trgovine na malo			Robni promet trgovine na veliko		
	1962.	1963.	%	1962.	1963.	%
-						
Donji Lapac	145.615,00	206.845,00	142,00	-	-	-
Duga Resa	791.342,00	977.416,00	123,50	219.260,00	167.525,00	76,40
Gospić	1.269.953,00	1.423.950,00	112,10	464.780,00	394.724,00	84,90
Gračac	252.532,00	298.349,00	118,10	45.417,00	6.657,00	14,70
Karlovac	4.503.983,00	4.867.732,00	108,80	3.495.944,00	4.537.733,00	129,80
Ogulin	904.459,00	1.006.200,00	111,20	45.722,00	55.463,00	121,30
Otočac	738.647,00	882.240,00	119,40	68.771,00	68.000,00	98,90
Ozalj	147.327,00	180.880,00	122,80	20.427,00	10.033,00	49,10
Slunj	235.969,00	323.447,00	137,10	-	-	-
Titova Korenica	249.714,00	339.918,00	136,10	-	-	-
Vojnić	121.698,00	148.930,00	122,40	-	-	-
Vrbovsko	320.250,00	352.231,00	110,00	-	-	-
Vrginmost	300.396,00	304.431,00	101,30	-	-	-
Ukupno	9.981.885,00	11.312.569,00	113,30	4.360.321,00	5.240.135,00	82,16

Tablica 4. Ostvareni promet u trgovini na malo i veliko na području karlovačkog kotara prema općinama u prvoj polovici 1963. godine (u dinarima i postocima)⁵⁹

Na temelju analize prethodno spomenutih statističkih podataka, zanimljivo je primijetiti da su sve općine u karlovačkom kotaru u prvoj polovici 1963. zabilježile porast ostvarenog prometa u trgovini na malo u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini. To je jasno ukazivalo na veliku usitnjenost trgovinske mreže na tome području. U prilog ovoj interpretaciji, s druge strane, govori podatak da u kontekstu rezultata robnog prometa u trgovini na veliko za polovicu karlovačkih općina ne postoje podaci u spomenutim vremenskim intervalima. Od općina za koje je dostupna arhivska dokumentacija na temelju koje se mogu donijeti određeni zaključci, vidljivo je da su jedino karlovačka i ogulinska općina premašila planirane ciljeve.

⁵⁹ HR-DAKA, PKKK, kutija 13, br. 03-2-3/63., 5.

Općina	Zalihe trgovine na malo			Zalihe trgovine na veliko		
	1962.	1963.	%	1962.	1963.	%
-						
Donji Lapac	65.991,00	76.588,00	116,10	-	-	-
Duga Resa	241.119,00	274.990,00	114,00	-	-	-
Gospić	575.011,00	585.289,00	101,80	58.892,00	48.466,00	82,20
Gračac	113.047,00	126.131,00	111,60	17.897,00	1.488,00	8,30
Karlovac	1.385.432,00	1.446.819,00	104,40	1.099.409,00	1.361.022,00	123,80
Ogulin	323.108,00	348.300,00	107,80	36.921,00	44.012,00	119,20
Otočac	337.852,00	329.367,00	97,50	-	-	-
Ozalj	34.202,00	55.263,00	161,60	-	-	-
Slunj	88.719,00	139.043,00	160,30	-	-	-
Titova Korenica	124.902,00	135.505,00	108,50	-	-	-
Vojnić	44.222,00	54.660,00	123,60	-	-	-
Vrbovsko	76.897,00	94.838,00	123,30	-	-	-
Vrginmost	127.420,00	146.345,00	114,80	-	-	-
Ukupno	3.537.922,00	3.813.138,00	107,80	1.213.119,00	1.454.988,00	119,90

Tablica 5. Pregled zaliha robe u trgovini na malo i veliko na području karlovačkog kotara prema općinama u prvoj polovici 1963. godine (u dinarima i postocima)⁶⁰

Kretanja iz tablice 5 slična su onima iz četvrtoga tabelarnog prikaza. Naime, izuzev Otočca, sve ostale općine karlovačkog kotara su u prvoj polovici 1963. u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini zabilježile porast zaliha robe u trgovini na malo. Njihovo ukupno povećanje iznosilo je 7,80% u promatranim vremenskim relacijama. Nedostupnost podataka u pogledu zaliha robe u trgovini na veliko veća je u odnosu na kategoriju ostvarenoga robnog prometa. Pa ipak, na temelju tih podataka moguće je utvrditi da su opet karlovačka i ogulinska općina bile najuspješnije u kontekstu realizacije uspješnosti dostatnih zaliha robe. Logičnim se tako čini i ukupno povećanje od 19,90%, s obzirom na to da se manjkavost podataka uglavnom odnosi na one općine koje su imale slabiju gospodarsku aktivnost u odnosu na pokazatelje koje su ostvarivale prethodne dvije spomenute općine.

⁶⁰ HR-DAKA, PKKK, kutija 13, br. 03-2-3/63., 7.

Problemi, plan razvoja i kretanja u trgovini na području karlovačkog kotara u 1963. godini

Iako su u razdoblju analiziranom u ovome članku na području karlovačkog kotara u sektoru trgovine postignuti značajni rezultati u pogledu izgradnje i uređenja prodavaonica, proširenju skladišnog prostora, nabavi opreme te unapređenju organizacije rada, ova je djelatnost zaostajala za općim gospodarskim razvojem, tako da nije omogućavala učinkovitu dopremu proizvoda širokom krugu krajnjih potrošača.⁶¹

Razvojne neusklađenosti između proizvodnje i trgovine odrazile su se na stupanj izgrađenosti tržišta. Neadekvatni prodajni kapaciteti i nesuvremena organizacija poslovanja trgovinskih poduzeća otežavala su intenziviranje potrošnje i rezultirala pasivizacijom potencijalnih potrošača. Takvo stanje trgovine imalo je negativan utjecaj i na druge međusobno povezane gospodarske djelatnosti poput prometa, ugostiteljstva, turizma i zanatstva.⁶²

Jedna od najslabijih strana trgovinske djelatnosti u to vrijeme bilo je nepostojanje strategije razvoja, koja bi, u konačnici, rezultirala neutralizacijom izloženih poslovnih nedostataka. Izgradnja i adaptacija trgovinskih kapaciteta provodili su se selektivno, ne uzimajući u obzir dinamiku industrijske i poljoprivredne proizvodnje, stanje uvoza i mogućnosti kupovnih fondova.⁶³

Kao model izgradnje i adaptacije prodajnih kapaciteta služio je „naslijeđeni tip male prodavaonice, koji je svojevremeno mogao odgovarati sitnom trgovcu i njegovoj ulozi u realizaciji sitne industrijske, poljoprivredne i zanatske proizvodnje, kao i podmirenju potreba potrošača s kupovnim fondovima i potrebama koje se sa sadašnjima i sutrašnjima uopće ne mogu komparirati“.⁶⁴

U novoizgrađenim zgradama i naseljima nisu se pokretali objekti za opskrbu pristiglog stanovništva, pa su zbog toga „urbanizam i moderna stambena izgradnja postali nosioci i propagatori razvoja konzervativnih oblika trgovine, umjesto da budu kreatori i realizatori osnove za suvremenu trgovinu“.⁶⁵

U takvoj situaciji postojeća prodajna mreža nije mogla prihvatiti sve veću količinu proizvoda koju su proizvođači dostavljali na tržište, što je predstavljalo veliku prepreku uspješnoj proširenoj reprodukciji. Također je dolazilo do direktnog ulaska proizvođača na tržište putem vlastitih prodavaonica, čime su oni postajali „dio nerazvijene i zaostale neproduktivne trgovinske mreže, kako po svojim kapacitetima tako i po načinu poslovanja“.⁶⁶

61 HR-DAKA, PKKK, kutija 13, Materijali 4. sjednice Odbora Sekcije za robni promet Privredne komore kotara Karlovac od 31. listopada 1963., 1.

62 Ibid.

63 Ibid.

64 Ibid, 1-2.

65 Ibid, 2.

66 Ibid.

Da bi se neutralizirali ti nedostaci, lokalne su partijske vlasti u karlovačkome kotaru u listopadu 1963. započele s izradom strategije razvoja suvremene trgovinske djelatnosti. Prema njihovom mišljenju, bilo je potrebno izraditi koncepciju koja će biti usklađena s perspektivnim razvojem učinkovitije integrirane proizvodnje, povećanjem osobne i opće potrošnje te rastom kupovnih fondova. To je, u praktičnom smislu, značilo da će masovnoj proizvodnji odgovarati samo krupna trgovačka poduzeća s odgovarajućim prodajnim i skladišnim kapacitetima. Riječju, bilo je potrebno sitnu trgovinu zamijeniti velikim prodavaonicama s racionalnim poslovanjem, koje su se pak trebale inkorporirati u sustav velikih trgovinskih poduzeća, s mogućnošću djelovanja na širim područjima. Svakako, ovakav način rada trebalo je uskladiti sa specifičnim mogućnostima pojedinog područja, ekonomskoj snazi i društveno-političkoj strukturi.⁶⁷

Polazna točka koncepcije razvoja trgovine bila je da opskrba i trgovina trebaju biti briga tijela vlasti, napose komune. To se ponajprije očitovalo u zainteresiranosti političkih i partijskih tijela za izgradnju poslovnih objekata i njihovo uključivanje u poslovanje moderno organiziranih poduzeća. Naime, ekonomski položaj trgovine nije bio takav da bi ona mogla vlastitim snagama izgraditi novu bazu svog razvoja. Tadašnji uvjeti privređivanja nisu bili takvi da bi stimulirali trgovinu na što širu poslovnu ekspanziju koja je tražila adekvatna materijalna sredstva, a koja su bila znatno veća nego što ih je trgovina mogla izdvojiti bez ugrožavanja fonda osobnih dohodaka. Zbog toga je, uglavnom, postojala nezainteresiranost poduzeća za ulaganja u proširenje vlastitih kapaciteta. Usto, bilo je potrebno onemogućiti teritorijalizaciju velikih trgovinskih poduzeća na malo područje, što se ponajprije odnosilo na Karlovac i njegovu okolicu, kao i na područje Gospića i Ogulina.⁶⁸

Područje robnog prometa, koje se obavljalo posredstvom trgovinske mreže, obuhvaćalo je proizvode namijenjene širokoj osobnoj potrošnji i proizvode koji su, kao reprodukcijski materijal, bili prilagođeni različitim oblicima produktivne potrošnje. Osnovne poteškoće pojavljivale su se u prometu prehrambenih proizvoda, tekstila i obuće.⁶⁹ U tablici 6 prikazana je struktura te udio organizacija i prodavaonica u oblasti trgovinskog prometa na području karlovačkog kotara u 1963. godini.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid, 3.

⁶⁹ Ibid, 4.

-	Organizacije	Prodavaonice
Trgovinska poduzeća na veliko i malo sa sjedištem u kotaru	26	445
Trgovinska poduzeća sa sjedištem izvan kotara	10	14
Poljoprivredne i druge zadruge	64	187
Proizvođačke i druge organizacije	62	128
Privatnici (mesari i pekari)	25	24

Tablica 6. Struktura i udio u oblasti trgovinskog prometa na području karlovačkog kotara u 1963. godini⁷⁰

Kao što je vidljivo iz prethodnoga tabelarnog prikaza, trgovinsku mrežu karlovačkog kotara činio je veliki broj organizacija, što je bio dokaz njezine usitnjenosti. Osnovu trgovinske mreže predstavljala su trgovinska poduzeća s velikim brojem prodavaonica u svome sastavu. Riječju, na jedno poduzeće prosječno je otpadalo 17,1 prodavaonica. Ukupno 8 poduzeća bilo je specijalizirano, dok su ostali bili mješovitog karaktera. Od ukupnog broja prodavaonica u kotaru, u sastavu trgovinskih poduzeća nalazilo se njih 57,80%.⁷¹

Trgovinska mreža proizvođačkih poduzeća i drugih organizacija sudjelovala je sa 16% u ukupnome broju prodavaonica. Ta je mreža uglavnom bila koncentrirana u gradovima, odnosno u jačim potrošačkim centrima. Samo u Gospiću, Karlovcu i Ogulinu nalazilo se 54% tih prodavaonica. Od toga je postotka na Karlovac otpadalo 37%, čime su te prodavaonice predstavljale četvrtinu svih prodavaonica u Karlovcu.⁷²

Iako je u razdoblju od 1960. do 1962. bila obuhvaćena intenzivnim procesom sužavanja, zadružna je trgovinska mreža bila izuzetno značajan čimbenik na selu. U 1963. u Karlovcu je postojalo nekoliko zadružnih prodavaonica za reprodukcijski materijal i prodaju alkoholnih pića. Također, u sastavu poljoprivrednih i ostalih zadruga nalazilo se 23,40% od ukupnog broja prodavaonica u kotaru.⁷³ Zajednička karakteristika grupacija prikazanih u tablici 5. bila je slaba opremljenost njihovih prodavaonica, što je rezultiralo nesposobnošću prilagodbi masovnoj prodaji, preopterećenošću proizvodnih kapaciteta, kao i poteškoćama u pravovremenoj opskrbi stanovništva.

Lokacija trgovinske mreže nije bila dovoljno prilagođena potrebama prometa i opskrbe. Postojala je velika disproporcija između gradova i sela, ali i između pojedinih općina. Primjerice, u karlovačkoj je općini na jednu prodavaonicu dolazilo 300 stanovnika, dok je u ozaljskoj općini proizvode

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid, 4-5.

⁷² Ibid, 5.

⁷³ Ibid.

i usluge jedne prodavaonice koristilo prosječno 1 000 stanovnika. Nadalje, u gradu Karlovcu je 201 stanovnika dolazilo na jednu prodavaonicu, a na seoskome području te općine bilo je 1 318 korisnika jednoga prodajnog objekta. S obzirom na udaljenost pojedinih sela od prodavaonica, ti su odnosi na određenim područjima bili još nepovoljniji.⁷⁴

U svim trgovinskim strukama dominirao je tip male i tradicionalno uređene prodavaonice, gdje se prodaja provodila ponajprije posredstvom prodavača, što je znatno usporavalo cjelokupan proces. Sustavi samoizbora i samoposluživanja, kao suvremeni oblici prodaje, nisu se širili brzinom koju su zahtijevala partijska tijela vlasti. Glavni uzrok tomu bio je nedostatak investicijskih sredstava neophodnih za izgradnju i adaptaciju prodajnog prostora te nabavu odgovarajuće opreme.⁷⁵ Financijsku situaciju u pojedinim poduzećima dodatno je pogoršavala obveza vraćanja kredita namijenjenih modernizaciji poslovanja u vrlo kratkome vremenskom razdoblju. Usto, radnički kolektivi nisu bili dovoljno angažirani u pogledu prilagodbe kadrova suvremenim načinima poslovanja. Na području karlovačkog kotara postojale su samo 4 samoposlužne prodavaonice, dok je jedna prodavaonica imala samoposlužno-tradicionalni karakter. Isto tako, na cjelokupnome području kotara nije postojala nijedna robna kuća, iako bi, prema mišljenju lokalnih komunističkih vlasti, „u Karlovcu, Dugoj Resi, Ogulinu, Otočcu, Gospiću i drugim većim potrošačkim centrima takvi objekti riješili mnoge probleme trgovine i snabdjevanja potrošača“.⁷⁶ Zbog spomenutih su problema politička tijela SKJ izdala preporuku iz koje je vidljivo u kojem smjeru se u budućnosti trebaju kretati trgovinski trendovi. U preporuci stoji:

„Obzirom na financijske probleme, na postojeći prodajni prostor i na shvaćanje trgovinskih radnika najuputnije bi bilo da se specijaliziraju postojeće prodavaonice gdje god je to moguće, a u većim potrošačkim centrima da se sprovede stroga specijalizacija prodavaonica (i to uglavnom u gradovima) u sastavu trgovinskih poduzeća uz više manje specijalizirane prodavaonice proizvodnih organizacija.“⁷⁷

Veletrgovinska poduzeća u karlovačkome kotaru, u klasičnom smislu riječi, nisu postojala jer su, u razdoblju od 1960. do 1962., grosistička poduzeća obuhvatila u svoj sastav većinu prodavaonica na malo. Zbog toga je u većini poduzeća prevladao promet na malo, dok se trgovinski promet na veliko, barem što se tiče njihova odnosa unutar pojedinih poslovnih organizacija, kao i interne realizacije, smanjivao. Jedina iznimka bilo je poduzeće *OTP Karlovac*, u kojemu je trgovinski promet na veliko premašivao trgovinski promet na malo. Preko 85% trgovinske djelatnosti obavljala su poduzeća iz Karlovca.

74 Ibid, 6.

75 Ibid, 7.

76 Ibid, 7.

77 Ibid.

Ona su, većim dijelom, bila specijalizirana. Značajniji veletrgovinski promet donekle se obavljao na području Gospića, na kojemu je dominantan položaj imalo trgovačko poduzeće *Visočica*.⁷⁸

Utjecaj veletrgovinskih poduzeća u Karlovcu bio je vrlo velik, kako u pogledu opskrbe maloprodajne trgovinske mreže, tako i zbog cjelokupnih ekonomskih efekata. Nedovoljni skladišni kapaciteti i pomanjkanje tehničke opreme bili su glavni razlozi da trgovinski promet na veliko nije bio veći. Zato se skoro 50% nabave maloprodajnih organizacija u veletrgovini provodilo u veletrgovinskim poduzećima izvan kotara. Ukupni skladišni kapacitet u cijelome kotaru bio je 10 000 m². Od toga je veliki dio otpadao na potrebe vlastite mreže prodavaonica veletrgovinskih poduzeća. Zatim, 2/3 skladišnog prostora nalazilo se u neodgovarajućim prostorijama. Da bi se moglo provoditi uspješno poslovanje, lokalne komunističke vlasti postavile su plan izgradnje dodatnih 40 000 m² skladišnog prostora, od čega 30 000 m² samo na području grada Karlovca.⁷⁹

Uz istaknuto, organizacijski razvoj i funkcioniranje trgovine na malo i veliko određivali su i drugi važni čimbenici. Uvjeti privređivanja nisu osiguravali akumulaciju koja bi bila osnova za formiranje jakih trgovinskih organizacija. To se ponajprije odnosilo na nedostatak potrebnih osnovnih i obrtnih sredstava, opterećenje porezima, najamninama i drugim davanjima, određivanje maloprodajnih cijena te zadržavanje marži na stalnoj razini. Poduzeća s malim brojem prodavaonica, slabom materijalno-tehničkom infrastrukturom i niskom akumulacijom predstavljala su „plodan teren za zadržavanje zastarjele i nerazvijene unutrašnje organizacije“.⁸⁰

U takvim je uvjetima bilo otežano funkcioniranje sustava radnih jedinica i njihovih inicijativa u sklopu jedinstvene poslovne politike poduzeća, a smanjena je i mogućnost sagledavanja cjelokupne problematike trgovine u okviru područja na kojemu je poduzeće djelovalo. Visoko stručni kadrovi izbjegavali su rad u trgovinskim organizacijama, jer im one nisu omogućavale osobne dohotke kao druge gospodarske grane.⁸¹ Za ilustraciju navodim da tijekom 1963. u karlovačkome kotaru u oblasti trgovine nije zaposlen nijedan radnik s višom ili visokom stručnom spremom. Također, postojao je i nedostatak inicijative trgovinskih organizacija za analizom potreba dodatne stručne izobrazbe svojih radnika i rukovodećih kadrova, što je rezultiralo oslanjanjem isključivo na kadrove proizašle iz školskih institucija.⁸²

U okviru trgovinske djelatnosti u karlovačkome kotaru u 1963. dominirao je trend integracije poduzeća. Ovim je procesom bilo obuhvaćeno 27 trgovinskih poduzeća i nekoliko poljoprivrednih zadruga, pa je nakon integracije tih poslovnih organizacija ukupan broj smanjen na 9 poduzeća.

78 Ibid, 8.

79 Ibid, 7-8.

80 Ibid, 8.

81 Ibid.

82 Ibid, 8-9.

Karakteristično je da se integracija poduzeća provela u samo 5 općina te da, osim jednog slučaja, nigdje nisu prijeđene granice komuna. Prema tome, spajanja poduzeća imala su isključivo općinski karakter. U praktičnom smislu integracija nije dala očekivane rezultate u pogledu specijalizacije prodavaonica. U Karlovcu je pristup specijalizaciji bio „prilično primitivan i nedovršen“, tako da su tijekom 1963. na spomenutom području specijalizirane samo dvije prodavaonice.⁸³ Iako je modernizacija trgovinskog sektora u 1963. bila nešto intenzivnija u odnosu na prethodna razdoblja, u njemu su i dalje postojali problemi, koji su u zapisniku Odbora Sekcije za robni promet Privredne komore kotara Karlovac od 30. siječnja 1963. opisani na sljedeći način:

„Proces modernizacije trgovine – ukoliko o njemu uopće možemo govoriti – zahvatio je uglavnom samo prodaju, bolje rečeno – prodavaonice. Međutim, neophodno bi bilo da se taj proces proširio i na sve ostale funkcije trgovinskih poduzeća i na njihovu unutrašnju organizaciju u cjelini, budući da i u tim funkcijama postoji još mnogo neracionalnog i zastarjelog. Upravo zastarjelost na tim funkcijama usporava, moglo bi se reći onemogućuje u punom smislu tog izraza.“⁸⁴

Za uspjeh svih napora u modernizaciji trgovine bilo je vrlo važno da ona obuhvati trgovinske kadrove. Prilikom integracije poduzeća nastao je problem izvjesnog viška radne snage. O toj problematici u prethodno spomenutom zapisniku Sekcije za robni promet kaže se:

„Za poduzeća je ekonomski neopravdano zapošljavanje većeg broja radne snage nego je potrebno. Za sada je prevladao socijalni momenat. A pitanje je, da li taj socijalni moment uopće postoji. U trgovini se nalazi, naime, određeni broj ljudi netrgovinskih kvalifikacija, koji bi mogli da se uposle u svojim strukama. Nije n.pr. opravdano da kvalificirani šofer bude poslovođa prodavaonice, ili kovinotokar službenik na personalnim poslovima. U prodavaonicama obuće, a naročito konfekcije, zaposlen je izvjestan broj obućara i krojača kojima trgovina, svakako, nije struka. Zatim, u poduzećima je zaposlen i izvjestan broj već penzioniranih osoba, a na mnogim službeničkim poslovima se nalaze ljudi bez ikakve odgovarajuće školske ili stručne spreme. Sve su to subjektivni problemi kojima su integrirana i druga poduzeća opterećena, ali koje sama ne mogu da riješe, bar ne u cijelosti.“⁸⁵

Pa ipak, najveći problem trgovinskih organizacija u 1963. bio je već spomenuti nedostatak skladišnog i prodajnog prostora. Nadalje, trgovine

83 HR-DAKA, PKKK, kutija 13, Materijali 5. sjednice Odbora Sekcije za robni promet Privredne komore kotara Karlovac od 30. siječnja 1964., 1-2.

84 Ibid, 2.

85 Ibid.

su, uglavnom, bile nedovoljno opremljene, što je bila posljedica nedovoljnog ulaganja u ovu gospodarsku granu. Pitanje većega i bržeg ulaganja u razvoj trgovine i proširenje njezinih kapaciteta bilo je akutno, ne samo s gledišta njezina kvalitativnog unapređenja, već i podmirenja potreba potrošača.⁸⁶

Akumulacija trgovinskih poduzeća nije mogla predstavljati osnovu za proširenu reprodukciju. Takvu situaciju dodatno je pogoršavao stalan porast financijskih obveza prema društvenoj zajednici. Za daljnju izgradnju trgovinskih kapaciteta bilo je potrebno dodatno angažiranje svih izvora novca poput društvenih i investicijskih fondova te vlastitih i bankarskih novčanih sredstava.⁸⁷ Financije trgovinskih organizacija bile su neznatne, tako da, osim adaptacija, nisu dozvoljavale veće infrastrukturne zahvate. Veću akumulaciju nije omogućavao ni sustav privređivanja i marži. Zato trgovinska djelatnost nije mogla pratiti narasle kupovne i robne fondove. To se negativno očitovalo i na asortiman robe, koji je, prema mišljenju lokalnih vlasti, „u toku prošle godine postao uži i siromašniji“.⁸⁸ Posljedice nemogućnosti formiranja marže u skladu s tržišnim uvjetima i troškovima nisu pogađale samo ekonomiku poduzeća, nego su i destimulirale racionalizaciju nabave robe. Taj se položaj donekle izmijenio ukidanjem *Naredbe o određivanju marži u trgovini na veliko i malo* u 1963. godini. S obzirom da je kontrolom cijena bio obuhvaćen veliki dio roba, ekonomsko rješavanje nabave i razni oblici poslovne suradnje dobili su prvorazredni značaj.⁸⁹

Iako je teritorij karlovačkog kotara bio jako tranzitno turističko područje na kojem se zadržavao veliki broj turista, devizna prodaja robe nije se uspjela realizirati. Ako se uzme u obzir liberalizacija formalnosti prema stranim vlasnicima deviza, prema mišljenju partijskih tijela SKJ, „taj vid prodaje postaje sve više zanimljiv i moralo bi mu se prići, naročito, jer se predviđa i učešće trgovinskih organizacija u ostvarenim devizama“.⁹⁰

Veliki problem karlovačke trgovine bila je nedostatna opskrbljenost stanovništva mesom, povrćem i voćem. Doprema povrća i voća krajnjim potrošačima nije bila na zadovoljavajućoj razini ni u gradu Karlovcu, gdje je postojalo specijalizirano poduzeće za takvu vrstu prometa. Jedan od temeljnih razloga takvom negativnom poslovnom stanju bio je nedostatnost financijskih sredstava Fonda rizika, iz kojega se financirao razvoj trgovinske djelatnosti u karlovačkome kotaru. U okviru tog fonda za 1963. bilo je predviđeno ukupno 30.000.000,00 dinara, ali se, uslijed sniženja kamatnih stopa, on smanjio na iznos od 6.000.000,00 do 7.000.000,00 dinara. Takvom politikom nisu se mogla osigurati sredstva za dugoročno planiranje planske opskrbe poljoprivrednim proizvodima.⁹¹

86 Ibid, 3.

87 Ibid, 4.

88 Ibid, 3-4.

89 Ibid, 4.

90 Ibid.

91 Ibid, 5.

Cjelokupni trgovinski promet na malo i veliko u 1963. na području karlovačkog kotara ostvaren je u iznosu od 36.583.535.000,00 dinara, što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu za 4.788.564.000,00 dinara ili 15%. U tablici 7 prikazana je struktura trgovinskih organizacija u trgovini na malo i njihovi udjeli u robnom prometu u 1963. na području karlovačkog kotara.

Vrsta organizacije	Iznos	% povećanja 1963./1962.
Trgovinska poduzeća	17.782.001,00	+ 18,80
Proizvođačke i ostale organizacije	4.166.561,00	+ 17,30
Zadružne organizacije	3.808.782,00	+ 4,10
Privatnici	41.332,00	- 30,00
Ukupno	25.798.676,00	16,00

Tablica 7. Struktura trgovinskih organizacija u trgovini na malo i njihovi udjeli u robnom prometu u 1963. na području karlovačkog kotara (u dinarima i postocima)⁹²

Kao što je vidljivo iz tablice 7, preko 2/3 prometa ostvarila su trgovinska poduzeća. U okviru poslovanja tih organizacija ostvareno je i najveće povećanje prometa, koje je iznosilo 18,80%. Znatno povećanje prometa bilo je prisutno i kod proizvođačkih te ostalih organizacija. U oba slučaja to je bio rezultat povećanja broja prodavaonica, unapređenja poslovne učinkovitosti i rasta cijena. Kod zadružnih je organizacija promet porastao za 4,10%, iako je znatan broj njihovih prodavaonica integriran u sastav velikih trgovinskih poduzeća. Promet privatnog sektora pao je za 30% u odnosu na 1962., što je, uglavnom, posljedica inkorporacije njihovih radnji, napose mesnica, u općedruštveni sektor.⁹³

Za razliku od prethodnih godina, kretanje robnog prometa na veliko u 1963. imalo je pozitivnu tendenciju. U toj je godini, u odnosu na 1962., na području karlovačkog kotara zabilježen porast veletrgovinskog prometa za 12,80%. Taj je pokazatelj iznimno značajan ako se uzme u obzir da su ti poslovni rezultati ostvareni u razdoblju kada su spajanja malih poduzeća s grosističkim bila najintenzivnija. Međutim, bez obzira na pozitivne rezultate prometa u kontekstu apsolutnih i relativnih pokazatelja, opskrbljenost tržišta bila je nezadovoljavajuća.⁹⁴ U tablici 8 prikazana je realizacija robnog prometa u trgovini na veliko i malo u 1963. prema općinama karlovačkog kotara.

92 HR-DAKA, PKKK, kutija 13, Materijali 5. sjednice Odbora Sekcije za robni promet Privredne komore kotara Karlovac od 30. siječnja 1964., Obrazloženje dnevnog reda.

93 Ibid.

94 Ibid.

Općina	Trgovina na malo			Trgovina na veliko		
	1962.	1963.	%	1962.	1963.	%
-						
Donji Lapac	368.270,00	423.755,00	115,00	-	-	-
Duga Resa	1.663.105,00	2.230.408,00	134,10	697.477,00	306.581,00	44,00
Gospić	2.887.850,00	3.235.865,00	112,10	992.807,00	901.187,00	90,80
Gračac	569.268,00	672.301,00	118,10	-	-	-
Karlovac	9.845.557,00	11.255.639,00	114,30	7.609.973,00	9.332.000,00	122,60
Ogulin	2.088.732,00	2.328.513,00	111,50	80.028,00	81.611,00	102,00
Otočac	1.632.258,00	1.915.132,00	117,30	151.192,00	143.329,00	94,80
Ozalj	327.355,00	387.230,00	118,30	26.427,00	20.151,00	76,30
Slunj	591.428,00	703.847,00	119,00	-	-	-
Titova Korenica	636.242,00	778.699,00	122,40	-	-	-
Vojnić	256.269,00	335.251,00	130,80	-	-	-
Vrbovsko	721.584,00	764.391,00	105,90	-	-	-
Vrginmost	649.150,00	767.645,00	118,30	-	-	-
Ukupno	22.237.068,00	25.798.676,00	116,00	9.557.903,00	10.784.859,00	112,80

Tablica 8. Realizacija robnog prometa u trgovini na veliko i malo u 1963. prema općinama karlovačkog kotara (u dinarima i postocima)⁹⁵

Pregled realizacije robnog prometa na malo prema općinama pokazuje da je najveće povećanje od 34,10% ostvareno na području Duga Rese, zatim 30,80% u općini Vojnić te 22,40% na prostoru Titove Korenice. Najmanje povećanje od 5,90% zabilježeno je u općini Vrbovsko. Tako su, kumulativno gledajući, sve općine realizirale povećanje robnoga prometa na malo u 1963. u odnosu na 1962. godinu. Situacija s trgovinom na veliko bila je, ipak, ponešto drukčija. Osim nedostupnosti podataka za određene općine, koja uvelike korespondira sa slučajem zaliha koji je prethodno prikazan u tekstu, valja napomenuti da su karlovačka i ogulinska općina bile najdominantnije u spomenutoj ekonomskoj kategoriji.

95 Ibid.

Financijsko poslovanje poduzeća karlovačkog kotara u 1963. godini

Analizom ukupnog prihoda, dohotka i čistog prihoda u 1963. bilo je obuhvaćeno 25 trgovinskih poduzeća na području kotara te *Opća obrtna zadruga Karlovac* i samostalni trgovinski pogon poljoprivredne zadruge u Draganićima, *Opskrba*. Ove su organizacije ostvarivale 75 % ukupnog trgovinskog prometa u karlovačkome kotaru.⁹⁶

U 1963. naplaćena realizacija i ukupni prihod nisu se puno razlikovali. Porast naplaćene realizacije za 18,70% i ukupnog prihoda za 19% u odnosu na 1962. predstavljali su relativno visoku stopu rasta budući da se kapaciteti trgovine nisu povećavali. No, važno je napomenuti da je u ovome razdoblju došlo do porasta cijena od 4% i povećanja broja zaposlenih od 11,20%. Prema tome, produktivnost rada bila je u porastu za oko 3,50%.⁹⁷

Veliko povećanje ukupnog prihoda ostvareno je u poduzeću *Kordun* iz Slunja. Ono je iznosilo 195,70%. To je povećanje bilo rezultat preuzimanja svih prodavaonica poljoprivrednih zadruga u toj općini. U istome je poduzeću došlo do porasta zaposlenosti radne snage od 262,50%, što je pak odražavalo negativnu tendenciju u pogledu rasta produktivnosti rada. Ovdje treba uzeti u obzir da je kvantitativno povećanje opsega poslovanja nužno moralo izazvati još veće kvalitativno i kvantitativno povećanje ljudskog čimbenika unutar organizacije, čime nisu raspolagale ni poljoprivredne zadruge ni samo poduzeće *Kordun*.⁹⁸

Znatno povećanje ukupnog prihoda ostvareno je i u *Trgovačkome poduzeću Poljomehanizacija* iz Karlovca, koje je iznosilo 85,80%, ali je tu rast broja zaposlenih iznosio samo 37,50% od ukupnog povećanja prihoda. Od ostalih poslovnih organizacija karlovačkog kotara, koje su tijekom 1963. imala povećanje ukupnih prihoda, spomenut ću poduzeće *Slaviju* iz Karlovca, koje je imalo rast od 61,10%, poduzeće *Tehnomerkur* iz Karlovca, s rastom od 42,90% te *Trgovačko poduzeće Vrginmost*, u kojemu je povećanje ukupnog prihoda iznosilo 40,70%.⁹⁹

Međutim, trgovačko poduzeće iz Donjeg Lapca, *Una*, ostvarilo je u 1963. manji ukupni prihod nego u prethodnoj godini za 0,50%. Budući da se broj zaposlenika nije povećavao, a uzevši u obzir povećanje cijena, u ovome je poduzeću došlo do velikog pada produktivnosti rada.¹⁰⁰

Tijekom 1963. poboljšao se odnos između naplaćene i fakturirane realizacije. Tako je u toj godini naplaćena realizacija iznosila 95,60%, dok je u 1962. ona iznosila 93,60%.¹⁰¹ Prosječna razlika u cijeni u 1963. iznosila je

96 HR-DAKA, PKKK, kutija 13, Materijali 7. sjednice Odbora Sekcije za robni promet Privredne komore kotara Karlovac od 21. svibnja 1964., 1.

97 Ibid.

98 Ibid.

99 Ibid.

100 Ibid.

101 Ibid.

14,20%, a u 1962. bila je na razini od 13,30%.¹⁰² Općenito gledajući, razlika u cijeni u karlovačkome kotaru bila je prilično niža od republičkog prosjeka. Posebno je niska razlika u cijeni bila u poduzećima s područja Like, pa su zbog toga tamo bili vrlo niski osobni dohoci radnika i slaba akumulacija poduzeća. Porast razlike u cijeni bio je uvjetovan povišenjem materijalnih troškova, usluga, poreza na promet, pojedinih doprinosa, kao i osobnih dohodaka.¹⁰³

Utrošena sredstva poduzeća u karlovačkome kotaru u 1963. porasla su za 17,60% u odnosu na prethodnu godinu. Taj je porast bio manji od porasta ukupnih prihoda, koji je iznosio 19%, što je predstavljalo pozitivnu tendenciju u poslovanju. Na temelju toga došlo je do znatnog porasta neto produkta od 30,40%.¹⁰⁴

Najveće povećanje utrošenih sredstava imali su poduzeće *Kordun* iz Slunja, koje je iznosilo 188,70% te poduzeće *Poljomehanizacija*, koje je, zbog povećanja realizacije, imalo utrošak od 85,80%. Smanjenje utrošenih sredstava imalo je poduzeće *Tekstil* iz Karlovca. Ono je iznosilo 9,70%, a bilo je posljedica smanjene realizacije, budući da se interna realizacija, nakon spajanja 5 bivših organizacija u ovo poduzeće, nije iskazivala.¹⁰⁵

Kao što je već spomenuto, neto produkt porastao je za 30,40%. I kod ovog pokazatelja najveći rast zabilježili su poduzeće *Kordun*, odnosno 239,30%, te *Poljomehanizacija*, s rastom od 86,40%. U *Tehnomerkuru* neto produkt rastao je po stopi od 69,50%, dok je u *Slaviji* ono iznosilo 60,60%. Najmanje povećanje ostvareno je u poduzeću *Agropromet*, a iznosilo je 5,10%.¹⁰⁶ U tablici 9 prikazana je raspodjela neto produkta u karlovačkome kotaru između gospodarskih organizacija i društvene zajednice u 1963. u odnosu na 1962. godinu.

-	1962.	%	1963.	%	Indeks
Neto produkt	2.444.459,00	100,00	3.187.537,00	100,00	130,40
Gospodarske organizacije	1.341.321,00	55,00	1.783.279,00	56,00	132,90
Društvena zajednica	1.103.138,00	45,00	1.404.258,00	44,00	127,30

Tablica 9. Raspodjela neto produkta u karlovačkome kotaru između gospodarskih organizacija i društvene zajednice u 1963. u odnosu na 1962. godinu (u dinarima i postocima)¹⁰⁷

102 Ibid, 2.

103 Ibid.

104 Ibid.

105 Ibid.

106 Ibid, 3.

107 Ibid.

Iako neznatno u odnosu na prethodne godine, u 1963. nastavljena je tendencija kretanja raspodjele neto produkta u korist gospodarskih organizacija. Na njegovo kretanje veliki je utjecaj imao i porast nekih elemenata u strukturi troškova poslovanja. Radi se, primjerice, o osnovnom trošku za alimentiranje jednostavne reprodukcije, odnosno amortizaciji, koja je porasla za 49,80%. Također su porasli troškovi investicijskog održavanja za 30%, a troškovi reklamiranja i prezentacije za 91,10%.¹⁰⁸ Povećanje troškova amortizacije i investicijskog održavanja bilo je uvjetovano revalorizacijom vrijednosti osnovnih sredstava i poboljšanjem opremljenosti trgovine. Troškovi reklame i reprezentacije kod nekih su poduzeća bili u ogromnom porastu, a posljedica su, u prvome redu, provedene koncentracije trgovinske mreže i drukčije obrade tržišta.¹⁰⁹

Dohodak je, kao rezultat apsolutnoga i relativno bržeg rasta ukupnog prihoda od porasta ukupnih troškova, u 1963. porastao za 33,70%, što je odražavalo pozitivnu tendenciju u kontekstu veće ekonomičnosti i rentabilnosti u trgovini.¹¹⁰ U tablici 10 prikazana su poduzeća karlovačkog kotara u kojima su ostvarene najveće stope rasta dohotka u 1963. godini.

Naziv poduzeća	% rasta dohotka
<i>Kordun</i> Slunj	264,50
<i>Tehnomerkur</i> Karlovac	126,30
<i>Poljomehanizacija</i> Karlovac	111,40
<i>Trgovačko poduzeće Ozalj</i>	71,30
<i>Opća obrtna zadruga Karlovac</i>	65,60
<i>Trgovačko poduzeće Titova Korenica</i>	65,60
<i>Slavija</i> Karlovac	56,20

Tablica 10. Poduzeća karlovačkog kotara u kojima su ostvarene najveće stope rasta dohotka u 1963. godini (u postocima)¹¹¹

Prema prethodnom prikazu, najveće povećanje dohotka u 1963. u odnosu na prethodnu godinu bilo je prisutno u poduzećima *Kordun*, *Tehnomerkur* i *Poljomehanizacija*. S druge strane, najmanje povećanje ove kategorije bilo je vidljivo u poslovanju trgovačkih poduzeća *Ozalj* i *Titova Korenica*, *Opće obrtne zadruge Karlovac*, te *Slavije*. Od poduzeća koja nisu prikazana u tablici 10, a koja su ostvarila zanemarivo povećanje dohotka, navest ću poduzeća *Bratstvo*

108 Ibid.

109 Ibid.

110 Ibid.

111 Ibid, 4.

i *Visočica* iz Gospića, zatim *Trgovačko poduzeće Jezera s Plitvica*, karlovački *Agropromet* te poduzeće *Naprijed* iz Gračaca.¹¹²

Uz povećanje dohotka, ostvaren je i rast čistog prihoda, koje je, u 1963. u odnosu na 1962., iznosilo 33,10%. Prema analizi partijskih tijela u karlovačkome kotaru, udio bruto osobnih dohodaka u čistom prihodu povećao se za 2,90%, dok je udio doprinosa smanjen za 4,70%, a fondova poduzeća za čak 9,90%.¹¹³ Neto osobni dohoci nisu rasli istom progresijom kao ostvareni bruto osobni dohoci, jer je njihovo povećanje iznosilo 25,30%. No, kako je broj zaposlenih porastao za 11,20%, tako je neto osobni dohodak po jednom zaposlenom mjesečno porastao za 12,70%, što je manje od povećanja neto produkta po jednom zaposlenom od 17,30%, ali je više od povećanja realizacije po jednom zaposlenom mjesečno, koje je iznosilo 4,50%.¹¹⁴

Otkup poljoprivrednih proizvoda u karlovačkome kotaru u 1963. godini

Prema statističkim podacima republičkog Zavoda za statistiku, ukupna vrijednost otkupa poljoprivrednih proizvoda u karlovačkome kotaru u 1963. iznosila je 5.043.229.000,00 dinara, što je za 0,30% manje nego u prethodnoj godini. Ako se uzme u obzir znatno povećanje cijena poljoprivrednih proizvoda, tada se može zaključiti da su postignuti rezultati još slabiji. Na smanjenje ukupnog otkupa posebno je utjecao pad otkupa stoke. Zanimljivo je napomenuti da je otkup goveda u fizičkom opsegu u 1963. podbacio za 6,70%, dok je prema financijskim pokazateljima premašen za čak 13,40%, što pokazuje koliko je velik bio porast cijena, bez obzira na eventualnu promjenu strukture otkupa goveda. Veće ili manje smanjenje otkupa zabilježeno je kod svih grupa proizvoda, osim kod jaja, povrća i industrijskog bilja. U prometu potonjeg povećan je, kako fizički, tako i financijski, opseg otkupa. Što se tiče mliječnih proizvoda, koji su predstavljali malu stavku u ukupnim vrijednostima, njihov je otkup u 1963. pao za 74,20% u financijskim, te 78,70% u fizičkim pokazateljima u odnosu na 1962. godinu.¹¹⁵ U tablici 11 prikazana je struktura otkupa prema vrsti otkupljivača u karlovačkome kotaru u 1963. u odnosu na 1962. godinu.

112 Ibid, 4.

113 Ibid.

114 Ibid.

115 Ibid, 17.

Vrsta otkupljivača	1962.	%	1963.	%	Indeks
Individualni proizvođači (zadruga i poduzeća)	4.399.073.000,00	87,00	4.353.921.000,00	86,30	98,90
Socijalistički sektor	655.439.000,00	13,00	689.308.000,00	13,70	105,20
Ukupan otkup	5.054.512.000,0000	100,00	5.043.229.000,00	100,00	99,70

Tablica 11. Struktura otkupa prema vrsti otkupljivača u karlovačkome kotaru u 1963. u odnosu na 1962. godinu (u dinarima i postocima)¹¹⁶

Na temelju analize podataka iz tablice 11, vidljivo je da je u 1963. porastao otkup socijalističkog sektora u odnosu na prethodnu godinu, bez obzira što je njegov udio u ukupnom otkupu zanemariv. Međutim, do značajnijih je promjena došlo u stavci individualnih proizvođača, gdje se uloga zadruga smanjila za 5,20%, dok se u istome postotku povećao udio poduzeća, koja su se u 1963. više angažirala kod individualnih poljoprivrednih proizvođača. Ovi su podaci ukazivali na inertnost poljoprivrednih zadruga u otkupu, kao i na pomanjkanje organizacije otkupa na selu.¹¹⁷

Rezultati gospodarske aktivnosti u karlovačkome kotaru na kraju 1963. godine

Planirani bruto proizvod gospodarstva karlovačkog kotara u 1963. ispunjen je s 99,80%. Pozitivna tendencija gospodarskih kretanja izražena je u činjenici da su utrošena sredstva rasla sporije od realizacije prometa, što je pak imalo za posljedicu brži porast neto produkta. Dohodak je, također, rastao brže od neto produkta. To je bio rezultat smanjenja udjela određenih elemenata u strukturi davanja društvenoj zajednici, ponajprije poreza na promet i doprinosa na izvanredni prihod. Radi drukčijeg obračuna u 1963., doprinos iz dohotka je znatno porastao, uslijed čega je i čisti prihod imao nešto blaži tempo rasta od dohotka. U raspodjeli čistog prihoda postojala je tendencija rasta osobnih dohodaka na račun fondova za proširenu reprodukciju, kako po tempu rasta, tako i po izmijenjenoj strukturi udjela osobnih dohodaka u čistom prihodu.¹¹⁸

Osobni dohoci u gospodarstvu karlovačkog kotara bili su znatno ispod republičke i savezne razine. Naime, u karlovačkom je kotaru prosječni neto osobni dohodak po jednom zaposleniku u 1963. iznosio 24.712,00 dinara,

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ HR-DAKA, PKKK, kutija 3, Zapisnik sastanka Upravnog odbora Privredne komore kotara Karlovac od 27. travnja 1964., 10.

dok je na republičkoj razini taj pokazatelj bio u visini od 29.470,00 dinara. Na saveznoj je razini spomenuti pokazatelj iznosio 27.000,00 dinara.¹¹⁹

Analiza raspodjele narodnog dohotka u karlovačkome kotaru u 1963. između društvene zajednice i radnih organizacija pokazuje blagi porast u korist potonjih. Za društvenu se zajednicu iz narodnog dohotka izdvajalo 57,30%, dok se u 1962. utrošilo 57,60%. Nasuprot tomu, udio radnih organizacija u narodnom dohotku u 1963. bio je na 42,70%, što je bilo povećanje od 0,30% u odnosu na prethodnu godinu. Kod dinamike kretanja pojedinih elemenata u strukturi narodnog dohotka, koji je dobivala društvena zajednica, najviše je uočen porast doprinosa iz dohotka s indeksom od 145,80%, dok je indeks kamata na poslovni fond iznosio 138,40%. Smanjeni udio u strukturi narodnog dohotka u 1963. u odnosu na 1962. imali su kamate na kredite za trajne i povremene potrebe, doprinosi komorama, porez na promet, te doprinosi na izvanredni prihod i društvene investicijske fondove.¹²⁰

Cjelokupni financijski gubici gospodarstva karlovačkog kotara u 1963. iznosili su 1.500.000.000,00 dinara, odnosno 13% više u odnosu na prethodnu godinu. Od spomenutog je iznosa 810.000.000,00 dinara bilo nepokriveno. U ovim su gubicima najveći udio imali industrija i rudarstvo, na koje je otpadalo ukupno 88,60% gubitaka. Što se industrije tiče, u ovoj je gospodarskoj grani najveći gubitak ostvario drvni sektor, a iznosio je 843.000.000,00 dinara. Od toga je bilo pokriveno 427.000.000,00 dinara.¹²¹

Ukupne zalihe porasle su za 11,50%, u čemu su zalihe gotovih proizvoda narasle za 2,10%, dok su zalihe sirovina i materijala smanjene za 1,80%. Na porast zaliha nedovršene proizvodnje najviše je utjecala metalna industrija u kojoj je, između ostalog, najveći nedostatak bilo nepridržavanje rokova isporuke od kooperanata, što je rezultiralo dužim vezivanjem sredstava u nedovršenoj proizvodnji. Potraživanja od kupaca i dobavljača porasla su za 7,60%, dok su obveze narasle za 32% u odnosu na 1962. godinu.¹²²

Analizirajući pokazatelje uvjeta privređivanja i poslovnog uspjeha u karlovačkome kotaru i uspoređujući ih s jugoslavenskim prosjekom, moguće je utvrditi da je jugoslavensko gospodarstvo, s 2.662.000,00 dinara angažiranih poslovnih sredstava po radniku, uz stopu sposobnosti oruđa za rad od 55%, ostvarivala 958.000,00 dinara neto produkta po radniku i čistog prihoda od 57% u neto produktu. Nasuprot tomu, gospodarstvo karlovačkog kotara je, s 2.108.000,00 dinara angažiranih poslovnih sredstava po radniku i sa stopom sposobnosti oruđa za rad od 51% ostvarivala 767.000,00 dinara neto produkta po radniku i udio čistog prihoda od 55% u neto produktu. Proporcije udjela bruto osobnih dohodaka u čistom prihodu za gospodarstvo SFRJ iznosile su 81%, dok su u karlovačkome gospodarstvu bile na visini od 86,70%. Fondovi

119 Ibid.

120 Ibid, 11.

121 Ibid.

122 Ibid.

prema poslovnim sredstvima za jugoslavensko gospodarstvo iznosili su 4%, a za karlovački kotar 2,50%.¹²³

S područja karlovačkog kotara plasirano je tijekom 1963. na strano tržište robe u vrijednosti od 12.500.000.000,00 dinara, što je, prema indeksu od 129,80%, znatan porast u odnosu na 1962. godinu. U ovome su izvozu najveći udio imali industrijski i rudarski proizvodi te, manjim dijelom, proizvodi šumarske industrije. Na početku godine, plan izvoza bio je postavljen na iznos od 13.400.000.000,00 dinara. Prema tome, robni izvoz karlovačkog kotara rastao je bržim tempom nego izvoz SR Hrvatske, koji je porastao za svega 7%. Na slab porast izvoza u SR Hrvatskoj najviše je utjecalo smanjenje izvoza brodogradnje. Vrijednost izvoza cjelokupnoga jugoslavenskog gospodarstva porastao je u 1963. za 14%.¹²⁴

Ovisno o specifičnostima određene industrijske grane u pogledu plasmana proizvoda, cijena, sezonskog karaktera stvaranja zaliha te raznim drugim čimbenicima, kretanje realizacije pojedinih industrijskih grana razlikovalo se od kretanja proizvodnje. Uslijed znatnog odstupanja u realizaciji proizvodnje u industriji metala i nemetala te građevinskoj industriji, sektor industrije i rudarstva imao je u 1963. podbačaj za 4% u odnosu na 1962. godinu. Ipak, u istome je razdoblju fizički opseg industrijske proizvodnje porastao za 4,20%.¹²⁵

Na usporeni porast industrijske proizvodnje najveći je utjecaj imalo poduzeće *Jugoturbina*, koje je znatno smanjilo proizvodnju i bez čijeg bi utjecaja gospodarstvo karlovačkog kotara raslo po stopi od 7,60%, dok je bruto produkt industrije porastao za 25,70%, što je rezultat povećane proizvodnje, plasmana i porasta cijena. Radi sporijeg rasta utrošenih sredstava, neto produkt povećavao se bržim tempom od ukupnih prihoda. Nadalje, čisti prihod imao je brže povećanje od neto produkta. U raspodjeli čistog prihoda zadržala se tendencija bržeg rasta dijela za osobne dohotke, a sporije u dijelu vezanome uz fondove. Isplaćeni neto osobni dohoci po radniku rasli su po stopi od 16%, što je rezultiralo prosječnim mjesečnim primanjima po radniku u iznosu od 24.644,00 dinara.¹²⁶ Zalihe gotovih proizvoda industrije i rudarstva smanjene su za 11%, dok su zalihe nedovršene proizvodnje pokazivale znatan rast. Struktura zaliha izmijenjena je u korist onih nedovršene proizvodnje, čiji je udio u ukupnim vrijednostima u 1963. iznosio 35,70%. U 1962. te su zalihe bile na razini od 23%. Potraživanja od kupaca rasla su po stopi od 7,20%, dok su obveze prema dobavljačima bile na razini od 37%. Potraživanja prema korisnicima izvan gospodarstva smanjena su za 52%.¹²⁷ Prema podacima iskazanima u završnim računima industrijskih poduzeća, sveukupni gubici ove gospodarske grane u 1963. bili su u iznosu od 1.200.000.000,00 dinara,

123 Ibid, 12.

124 Ibid.

125 Ibid.

126 Ibid.

127 Ibid.

što je povećanje od 41,20% u odnosu na 1962. godinu. Od ovoga je iznosa 618.000.000,00 dinara bilo pokriveno.¹²⁸

Sektor industrije i rudarstva imao je u 1963. izvoz na strana tržišta u visini od 11.200.000.000,00 dinara, što je za 31% više u odnosu na prethodnu godinu.¹²⁹ U tablici 12 prikazana je struktura robnog izvoza industrije i rudarstva u karlovačkome kotaru u 1963. godini.

Industrija	% izvoza
Metalna industrija	33,20
Tekstilna industrija	25,30
Drvena industrija	25,00
Industrija kože i obuće	13,90
Industrija nemetala	2,60
Ukupno	100,00

Tablica 12. Struktura robnog izvoza industrije i rudarstva u karlovačkome kotaru u 1963. godini (u postocima)¹³⁰

Najveće povećanje u strukturi izvoza u karlovačkom kotaru u 1963. bilo je u sektorima metalne, tekstilne i drvene industrije, dok je najmanji rast bio prisutan u industrijama kože i obuće te nemetala. Na ovome je mjestu važno napomenuti da je, uz porast izvoza od 25,30% u 1963. u odnosu na prethodnu godinu, tekstilna industrija u 1963. povećala ukupnu proizvodnju za 8,60%, dok je plan bruto produkta premašen za 9,20%. Uslijed znatno sporijeg rasta troškova proizvodnje u odnosu na ukupni prihod, ova je industrija povećala svoj neto produkt za 36,50%, a čisti prihod za 34,20%. Nadalje, u ovome su sektoru u 1963. povećani osobni dohoci za 19%. To znači da se prosječni osobni dohodak po radniku od 20.344,00 dinara u 1962. povećao na 24.234,00 dinara u 1963. godini.¹³¹

Financijski gubici u tekstilnoj industriji povećani su sa 65.100.000,00 dinara u 1962. na 98.400.000,00 dinara u 1963. godini. Kod poduzeća *Mirna* iz Gračaca nisu bili pokriveni gubici iz 1962. u visini od 44.300.000,00 dinara, pa je zbog toga poduzeće stavljeno u proces likvidacije, a njegove objekte i opremu preuzelo je poduzeće *Kamensko* iz Zagreba.¹³² Poduzeće *Ličanka* iz Srba, koje je u 1962. poslovalo s pozitivnim bilancama, u 1963. ostvarilo je gubitak od 17.700.000,00 dinara. Nakon provedene analize

128 Ibid.

129 Ibid, 13.

130 Ibid.

131 Ibid, 17.

132 Ibid.

cjelokupnog poslovanja ovog poduzeća, utvrđeni su također gubici u zalihama i drugim stavkama aktive u visini od 6.700.000,00 dinara, tako da je cijeli gubitak iznosio 24.400.000,00 dinara. Ukupno pokriveni gubici tekstilne industrije iznosili su 8.700.000,00 dinara, što znači da je za sanaciju ostatka poslovanja ove gospodarske grane preostalo ukupno 89.700.000,00 dinara.¹³³ U tekstilnoj je industriji u karlovačkome kotaru postojao, u odnosu na druge gospodarske sektore, veliki nesrazmjer između udjela neto produkta namijenjenog društvenoj zajednici i onoga predviđenog za poduzeća. Naime, udio financijskih sredstava namijenjenih društvenoj zajednici iznosio je 70% od ukupnoga neto produkta.¹³⁴

Ukupne zalihe su neznatno porasle u 1963., dok su zalihe gotove robe smanjene za 4,20%. Također, potraživanja od kupaca i dobavljača smanjena su. Zato je, između ostalog, tekstilna industrija ostvarila najveći iznos neto produkta po radniku, koji je iznosio 1.299.000,00 dinara.¹³⁵ U robnome izvozu karlovačkog kotara tekstilna je industrija imala znatan udio. U 1963. njezin je izvoz iznosio ukupno 2.800.000.000,00 dinara. U odnosu na 1962., izvoz ovog sektora povećan je za 197%, čime je prvotno postavljeni plan premašen za 15,80%.¹³⁶

Industrija kože i obuće najviše je povećala proizvodnju u odnosu na 1962., a planirani bruto produkt premašila je za 11,70%. U skladu s time, imala i najbrži porast ukupnog prihoda i neto produkta. Radi vrlo visokog izdvajanja doprinosa iz dohotka, čisti je prihod rastao nešto sporijim tempom. U raspodjeli čistog prihoda došlo je do velikih izmjena u odnosu na 1962., ponajprije pod utjecajem poduzeća *Josip Kraš*, koje je u 1963. izdvojilo 14.000.000,00 dinara u rezervni fond. U ovome su gospodarskome sektoru isplaćeni osobni dohoci po jednom prosječno zaposlenom porasli za 14,60%, odnosno, s prosječno 20.996,00 dinara, na 24.071,00 dinara. U odnosu na ostale grane, industrija kože i obuće imala je najveće povećanje poslovnih gubitaka. Osim poduzeća *Josip Kraš*, sve ostale poslovne organizacije poslovale su sa znatnim financijskim poteškoćama. Primjerice, poduzeće *Ivo Marinković* ostvarilo je u 1963. gubitak u visini od 90.3000.000,00 dinara, zatim *Velebit* iz Gračaca s gubitkom od 20.900.000,00 dinara te *Iko* iz Otočca, koje je, prema poslovnim bilancama, imalo negativan financijski rezultat u iznosu od 87.600.000,00 dinara.¹³⁷

Većina poduzeća ovog sektora bila su opterećena visokim obvezama zbog provedenih rekonstrukcija. Pored niza objektivnih okolnosti koje su otežavale uspješno poslovanje poduzeća u okviru industrije kože i obuće, postojao je i čitav niz subjektivnih razloga koji su onemogućavali organizaciju racionalne i učinkovite proizvodnje. Pa ipak, jedan od najizraženijih čimbenika

133 Ibid.

134 Ibid.

135 Ibid.

136 Ibid.

137 Ibid, 17-18.

koji su „kočili“ brz razvoj ovoga gospodarskog sektora bio je „vrlo zaostao režim prometa domaće sirove kože i teškoće oko dobijanja kvalitetne kože iz uvoza“.¹³⁸ Također, veliki je problem predstavljala i nemogućnost racionalne opskrbe repromaterijalom.

U strukturi zaliha najveći udio imali su gotovi proizvodi, koji su pak, u odnosu na 1962., nešto smanjeni, dok su zalihe nedovršene proizvodnje porasle. Prema ostvarenome neto produktu po jednom zaposlenom, ovaj je sektor pokazivao rast u odnosu na 1962. za 80%. Robni izvoz porastao je za 37,70%, a ukupan izvoz bio je u vrijednosti od 1.500.000.000,00 dinara. U ovome je iznosu poduzeće *Josip Kraš* sudjelovalo s 1.200.000.000,00 dinara.¹³⁹

Iako su prodajni kapacitet bili neznatno povećani, sektor trgovine zabilježio je u 1963. porast realizacije za 18,70% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupni prihodi u trgovini rasli su u skladu s naplaćenom realizacijom, dok je neto produkt, pod utjecajem sporijeg rasta troškova, povećan za 30%. Dohodak je također imao porast od 33,70%. U istome je omjeru porastao i čisti prihod, u čijoj je raspodjeli bila vidljiva tendencija znatno bržeg rasta osobnih dohodaka na račun fondova. S obzirom da su marže u razdoblju od 1960. do 1962. bile blokirane, takvi odnosi nisu omogućavali trgovinskoj djelatnosti ostvarivanje sredstava kojima bi se mogle realizirati značajnije investicije. Usto, ovaj je gospodarski sektor karakterizirala velika zaostalost, ponajprije u pogledu nedostatka skladišnog prostora i prodajnih kapaciteta. Isplaćeni osobni dohoci u sektoru trgovine porasli su u 1963. za 14,70%. Mjereno osobnim dohotkom po jednom zaposlenom, trgovina je pripadala najuspješnijim gospodarskim sektorima u karlovačkome kotaru. Zalihe su u odnosu na 1962. povećane za 16,60%, dok su obveze prema dobavljačima bile manje. Trgovinski sektor karlovačkog kotara ostvarivao je najveći neto produkt po jednom zaposlenom te se kretao u okviru jugoslavenskog prosjeka. Iako je trgovinski promet bilježio solidne rezultate, partijska tijela vlasti nisu bila zadovoljna kvalitetom asortimana kojima su trgovine raspolagale. To je posebice bilo vidljivo u turističkim mjestima karlovačkog kotara.¹⁴⁰

Kao što je već rečeno, početkom 1960-ih godina karlovačke lokalne vlasti veliki su naglasak stavile na razvoj ugostiteljstva. Ukupni prihod ovog sektora u 1963. porastao je za 35% u odnosu na prethodnu godinu. Za razliku od 1962., kada su isplaćeni neto osobni dohoci iznosili 20.816,00 dinara po jednom zaposlenom, u 1963. povećali su se za 12,30%, pa su iznosili 23.367,00 dinara. Bez obzira na rast ukupnog prihoda i neto osobnih dohodaka, ova je gospodarska grana poslovala s velikim novčanim gubicima. Najveći utjecaj na povećanje negativnoga financijskog poslovanja imalo je poduzeće *Ozalj*, koje nije moglo na vrijeme pokrivati tekuće financijske obveze, ponajprije u pogledu provedbe velikih infrastrukturnih investicija. Pa ipak, ovo je poduzeće u 1963.

138 Ibid, 18.

139 Ibid.

140 Ibid, 23.

imalo ukupno 112 240 posjetilaca, što je, u odnosu na 1962., predstavljalo povećanje od 21%.¹⁴¹

Budući da je karlovački kotar bio izrazito tranzitno područje, najveći dio prometa odvijao se tijekom turističke sezone. Broj domaćih noćenja u 1963. povećao se za 20%, a stranih za 26%. Najveći porast domaćih i stranih posjetilaca u karlovačkome kotaru u 1963. zabilježen je u Gospiću i Titovoj Korenici. Statistički gledano, 2/3 od ukupnog broja stranih noćenja otpadao je na spomenute općine. Izgradnjom i adaptacijom novih objekata u Dugoj Resi, Karlobagu, Karlovcu, Ogulinu, Plitvicama i Slunju, u 1963. došlo je do velikog povećanja broja smještajnih kapaciteta. Tada je u kotaru postojalo ukupno 1 850 smještajnih jedinica. Postotak iskorištenosti ugostiteljskih smještajnih kapaciteta u karlovačkome kotaru u 1963. jako je oscilirao. U sezonskim je mjesecima ovaj postotak bio najveći, tako da je u srpnju iznosio 71,80%, u kolovozu 87,10%, u rujnu 69,50%, dok je u ostalim mjesecima postotak iskorištenja bio znatno niži te se kretao u rasponu od 7% do 40%. Problemi razvoja ugostiteljstva na području karlovačkog kotara bili su često predmet analiza partijskih i političkih tijela SKJ. S tim u vezi, u dokumentu *Pregled privrednih kretanja kotara Karlovac u 1963.*, stoji:

„Postavlja se pitanje, da li su ovakovi rezultati turističkog prometa realan odraz naših objektivnih mogućnosti? Naše područje obiluje prirodnim ljepotama i uslovima za razvitak raznih vidova turizma, a koji se očituju mogućnostima lova i ribolova, planinarenja, razvitku zdravstvenog i sportskog turizma, posjeti historijskim spomenicima i sl, ali svi ovi uslovi nisu do sada bili dovoljno iskorišteni u turističke svrhe. Ugostiteljska mreža u cjelini nije postigla jedan određeni kvalitetni nivo, koji je potreban za zadovoljenje svih turističkih potreba.“¹⁴²

Zaključak

Plan gospodarskog razvoja karlovačkog kotara u 1963. bio je usklađen s planovima republike i federacije. Težilo se povećanju dinamike proizvodnje u svim gospodarskim sektorima, ponajprije u industriji, te unapređenju produktivnosti rada i usklađivanju porasta osobnih dohodaka u gospodarstvu s tempom poboljšanja produktivnosti rada. Razvoj gospodarstva i povećanje produktivnosti rada trebalo je rezultirati rastom društvenog i osobnog standarda kao osnovnih preduvjeta daljnjeg razvitka materijalnih snaga društva u cjelini. U prvoj polovici 1963. karlovačka je industrija ostvarila porast proizvodnje od 4,30% u odnosu na isto razdoblje u 1962. godini. Prema službenim statističkim podacima, u razdoblju od siječnja do travnja 1963. stopa rasta industrijske proizvodnje u karlovačkome kotaru bila je na razini

¹⁴¹ Ibid, 23-24.

¹⁴² Ibid, 24.

od 9,40%, što je znatno manje od prosjeka SR Hrvatske, gdje je stopa rasta iznosila 14,20%. U pogledu realizacije postavljenih proizvodno-financijskih ciljeva, najslabiji rezultati ostvareni su u industriji nemetala, kemijskoj industriji, elektroindustriji, industriji građevinskog materijala te grafičkoj i drvenoj industriji, dok je iznadprosječni stupanj proizvodnje ostvaren u tekstilnoj industriji. Industrija kože i obuće zadržala se u planiranim okvirima proizvodnje i realizacije financijskog aspekta poslovanja.

Premda su u 1963. na području karlovačkog kotara u sektoru trgovine postignuti uspješni rezultati u izgradnji i uređenju prodavaonica, proširenju skladišnog prostora, nabavi opreme te unapređenju organizacije rada, ova je djelatnost zaostajala za općim gospodarskim razvojem, tako da nije omogućavala pravovremenu dopremu proizvoda krajnjim potrošačima. Neusklađenosti između proizvodnje i trgovine odrazile su se na i stupanj izgrađenosti tržišta. Slabi prodajni kapaciteti i neadekvatna organizacija poslovanja trgovinskih poduzeća otežavala su povećanje potrošnje i rezultirala pasivizacijom potrošača. Takvo stanje trgovine imalo je negativan utjecaj i na druge međusobno povezane gospodarske djelatnosti poput prometa, ugostiteljstva, turizma i zanatstva. S druge strane, jedna od najslabijih strana trgovinske djelatnosti u 1963. bilo je nepostojanje strategije razvoja, čija bi provedba rezultirala neutralizacijom poslovnih nedostataka. Izgradnja i adaptacija trgovinskih kapaciteta provodili su se selektivno i površno, ignorirajući dinamiku industrijske i poljoprivredne proizvodnje, stanje uvoza i mogućnosti kupovnih fondova. Osnovu trgovinske mreže činila su trgovinska poduzeća s velikim brojem malih prodavaonica u svome sastavu. Na jedno veliko trgovinsko poduzeće prosječno je otpadalo 17,1 prodavaonica. Ukupno 8 poduzeća bilo je specijalizirano, dok su ostali bili mješovitog karaktera. Od ukupnog broja prodavaonica u kotaru, u sastavu trgovinskih poduzeća nalazilo se njih 57,80%.

Planirani bruto proizvod gospodarstva karlovačkog kotara u 1963. ispunjen je s 99,80%. To je ponajprije rezultat sporijeg rasta utrošenih sredstava od realizacije prometa, što je kao posljedicu imalo brži porast neto produkta. Zbog smanjenja udjela određenih elemenata u strukturi davanja društvenoj zajednici, ponajprije poreza na promet i doprinosa na izvanredni prihod, dohodak je rastao brže od neto produkta. Radi promjena u sustavu obračuna u 1963., doprinos iz dohotka znatno je porastao, uslijed čega je i čisti prihod imao nešto blaži tempo rasta od dohotka. U raspodjeli čistog prihoda postojala je tendencija rasta osobnih dohodaka na račun fondova za proširenu reprodukciju.

Osobni dohoci u gospodarstvu karlovačkog kotara bili su znatno ispod republičke i savezne razine. U karlovačkome je kotaru prosječni neto osobni dohodak po jednom zaposleniku u 1963. iznosio 24.712,00 dinara, dok je na republičkoj razini taj pokazatelj bio u visini od 29.470,00 dinara. Na saveznoj je razini ta ekonomska kategorija iznosila 27.000,00 dinara.

Nadalje, za društvenu se zajednicu iz narodnog dohotka izdvajalo 57,30%, dok se u 1962. utrošilo 57,60%. Nasuprot tomu, udio radnih

organizacija u narodnom dohotku u 1963. bio je na razini od 42,70%, što je bilo povećanje od 0,30% u odnosu na 1962. godinu.

Cjelokupni financijski gubici gospodarstva karlovačkog kotara u 1963. iznosili su 1.500.000.000,00 dinara, odnosno 13% više u odnosu na prethodnu godinu.

Početakom 1960-ih godina karlovačke lokalne vlasti veliki su naglasak stavile na razvoj turizma i ugostiteljstva. U ovoj se gospodarskoj grani broj domaćih noćenja u 1963. povećao za 20%, a stranih za 26%. Najveći porast posjetilaca u karlovačkome kotaru u 1963. imao je Gospić i Titova Korenica. Iako su se u 1963. izgradili i adaptirali novi objekti u Dugoj Resi, Karlobagu, Karlovcu, Ogulinu, Plitvicama i Slunju, partijska tijela vlasti nisu bila zadovoljna iskorištenjem turističkih mogućnosti u karlovačkome kotaru.

Nikola PERKOVIĆ

Pravni segment poslovanja poduzeća u karlovačkom kotaru (1963.-1965.)

Bibliografija

Arhivska građa

HR-DAKA-37-NOOK: Hrvatska, Državni arhiv u Karlovcu, fond 37, *Narodni odbor općine Karlovac*, knjiga 63.

HR-DAKA-432-PKPK: Hrvatska, Državni arhiv u Karlovcu, fond 432, *Privredna komora kotara Karlovac*, kutija 2.

HR-DAKA-432-PKPK: Hrvatska, Državni arhiv u Karlovcu, fond 432, *Privredna komora kotara Karlovac*, kutija 3.

HR-DAKA-432-PKPK: Hrvatska, Državni arhiv u Karlovcu, fond 432, *Privredna komora kotara Karlovac*, kutija 6.

HR-DAKA-432-PKPK: Hrvatska, Državni arhiv u Karlovcu, fond 432, *Privredna komora kotara Karlovac*, kutija 13.

Novine

Karlovački tjednik (Karlovac), 1963.

Literatura

Vedrana BARIČEVIĆ, „Ustavi socijalističke Jugoslavije i država sljednica: kontinuitet ili diskontinuitet u koncepciji ustavnog identiteta“, *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju* 4 (2007.): 203-225.

Ante BATOVIĆ, „Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – Američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj (1964.-1966.)“, *Historijski zbornik* 63 (2010): 539-569.

Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing, 1999.

Šime ĐODAN, *Hrvatsko pitanje 1918.-1990.*, Zagreb: Alfa, 1991.

Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije. Hrvatski pogled.*, Zagreb: Naklada Pavičić, 1998.

Josip MIHALJEVIĆ, „Liberalizacija i razvoj medija u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih“, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 24 (2015.): 239-258.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske, XX./20., 2025.

Josip MIHALJEVIĆ, „Liberalizacija 1960-ih godina – podloga Hrvatskog proljeća“, u *Hrvatsko proljeće 1971.*, *Zbornik radova*, ur. Dubravka ORAIĆ TOLIĆ, Željko HOLJEVAC i Zorislav LUKIĆ, Zagreb: Matica hrvatska, 2023., 263-277.

Branko PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918-1988 godine*, Beograd: Nolit, 1995.

Jože PIRJEVEC, *Jugoslavija 1918-1992-Nastanek, razvoj ter raspad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, Koper: Založba Lipa, 1995.

Jože PRINČIĆ, *Tuje naložbe v slovenskem gospodarstvu v času druge Jugoslavije (1945-1991)*, Ljubljana: Prispevki za novejšo zgodovino, 2002.

Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Duško SEKULIĆ, „Društveno-ekonomske reforme u jugoslavenskom društvu s osvrtom na društva realnog socijalizma“, u *Teorija i praksa „realnog socijalizma. Rezultati uporednog istraživanja i polemičke rasprave*, ur. Zagorka Golubović - Filip Višnjić, Beograd: Centar za filozofiju i društvenu teoriju Instituta društvenih nauka, 1987., 97-117.

Katarina SPEHNJAK, „Izbori u Hrvatskoj 1967. i 1969.“, *Časopis za suvremenu povijest* 30 (1998.): 318-345.

Srđan SRDAR, „Ekonomika vanjske trgovine“, u *Ekonomika Jugoslavije II dio*, ur. Jakov Sirotković i Vladimir Stipetić, Zagreb: Informator, 1968.

Nikola PERKOVIĆ

Pravni segment poslovanja poduzeća u karlovačkom kotaru (1963.-1965.)

Summary

THE ECONOMY OF THE KARLOVAC COUNTY IN THE TIME OF CONSTITUTIONAL CHANGES IN THE SOCIALIST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA (1963)

Nikola PERKOVIĆ

The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which was instituted on the 7th of April 1963 and was called the „Charter of Self-governance“, had as its goal the practical realization of the Marxist ideas of organizing the working class as a governing State. In that period, Yugoslavia was one of the most economically isolated countries in Europe. Since there was a shortage of raw materials, the burden of overwhelming investments on the state budget, and deficits in the balance of payments, which resulted in the economic crisis and the divide in the high Yugoslav communist ranks into two political strands. These strands defined the socio-economic reality of the State in diverse ways. On the one hand, there were conservative strands who held the authority in the party apparatus, while the reformists were more dominant in the ideological and theoretical aspects as they encouraged a greater level of self-governance and decentralization. Although instituting the new constitution did not result in deeper economic and political changes, the historical period in which it took place was characteristic of the rise of intellectuals, especially theoreticians of economy, who had critical debates about the fundamental social problems. The aim of this article, based on the unpublished archives, news articles and relevant historical literature, is to show the state of the economy in the Karlovac County in the year 1963, which is a year that also marks the end of the speedy economic growth of the communist Yugoslavia.

Keywords: SFRY, Constitution, 1963, Karlovac County, economy

